

HZ. ALİ'YE AİT BAZI GÜZEL SÖZLERİN MENSUR BİR TERCÜMESİ: *TERCEMET-İ KELÂM-I ALÎ RADIYA'LLÂHÜ [ANH]**

A Prose Translation of Some Beautiful Words of Ali: *Tercemet-i Kelâm-ı Alî Radiya'llâhu [Anh]*

Âdem CEYHAN

Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, ceyhanadem@hotmail.com,
orcid.org/0000-0002-9680-6580

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 06.03.2022

Kabul/Accepted: 11.04.2022

DOI: 10.51592/kulliyat.1083559

Anahtar Kelimeler

Hz. Ali, Nesrû'l-leâîf, vecize, tercüme.

Keywords

Hz. Ali, Nesrû'l-leâîf, aphorism, translation.

ÖZ

Hazret-i Muhammed'in (a.s.) amcasının oğlu, tebliğ ettiği İslam dinini ilk kabul edenlerden biri, damadı ve dördüncü halifesi olan Hz. Ali'ye (ö. 661) ait vecize, şiir, hitabe, öğüt ve mektuplar, asırlar boyunca rağbet görmüş; çeşitli dillere çevrilmiştir. Onun bilgece sözleri arasından Tabersî'nin (ö. 548/ 1154) seçerek elifba sırasına göre dizdiği rivayet edilen vecizeler, Türk edebiyatı tarihinde birçok şair ve yazar tarafından çevrilmiş; zaman zaman şerh de edilmiştir. "Nesrû'l-leâîf" adı verilen bu derlemeyi tercüme eden edebî şahsiyetlerin çoğu, isim veya mahlasını bildirmiş; bir kısmı ise hüviyeti hakkında bilgi vermemiştir. Bu yazıda, anılan güzel sözler metninin hangi tarihte ve kimin tarafından meydana getirildiği belli olmayan mensur bir tercümesi tanıtıldıktan sonra onun Latin harflerine ve günümüz Türkçesine çevirisi okuyucuların alâkasına arz edilmiştir. "Tercemet-i Kelâm-ı Alî Radiya'llâhu [Anh]" başlığını taşıyan eserde mukaddime, telif sebebi, hâtıme gibi bölümler bulunmamakta; 285 Arapça sözün çevrildiği, bunların Nesrû'l-leâîf adlı derlemede yer alan özdeyişler olduğu görülmektedir. Mütercim, Hz. Ali'ye nisbet edilen vecizelerin büyük bir kısmını doğru çevirmiş; ancak az bir kısmına isabetli karşılık verememiştir. Daha çok ahlâk ve adap hakkında İslam esaslarına ve Hz. Ali'nin şahsiyetine uygun fikir, tecrübe, tavsiye ve öğütleri ihtiva eden *Tercemet-i Kelâm-ı Alî Radiya'llâhu [Anh]*, dil, edebiyat, eğitim, tercüme gibi çeşitli yönlerden incelenebilecek bir metindir.

ABSTRACT

The son of Hz. Muhammad's uncle, one of the first to accept the religion of Islam he preached, his son-in-law and his fourth caliph, Hz. Aphorisms, poems, rhetoric, advice and letters belonging to Hz. Ali (d. 661) have been popular for centuries; translated into various languages. It is rumored that Tabersî (d. 548/ 1154) chose from among his wise words and arranged them in the order of elifba, and they were translated by many poets and writers in the history of Turkish literature; It has also been annotated from time to time. Most of the literary figures who translated this compilation called "Nesrû'l-leâîf" gave their names or pseudonyms; some of them did not give information about their identity. In this article, after introducing a prose translation of the aforementioned beautiful words text, whose date and by whom is unknown, its translation into Latin letters and today's Turkish was presented to the attention of the readers. In the work titled "Tercemet-i Kelâm-ı Alî Radiya'llâhu [Anh]", there are no sections such as introduction, reason for copyright, or hatime; It is seen that 285 Arabic words have been translated and these are aphorisms in the collection called Nesrû'l-leâîf. The translator correctly translated most of the aphorisms attributed to Hz. Ali; however, he could not

* Bu eserin suretini ricam üzerine temin edip gönderen Hilal Cırcır'a teşekkür ederim.

respond accurately to a few of them. As in some other Turkish translations of Nesrû'l-leâfî, some Arabic words were recorded in different ways in this work and they were translated according to different spellings. Tercemet-i Kelâm-ı Ali Radiya'llâhu [Anh], which mostly contains ideas, experiences, recommendations and advices about morality and etiquette in accordance with Islamic principles and Hz. Ali's personality, can be examined from various aspects such as language, literature, morality, education and translation. is a text.

Atıf/Citation: Ceyhan, Â. (2022), "Hz. Ali'ye Ait Bazı Güzel Sözlerin Mensur Bir Tercümesi: Tercemet-i Kelâm-ı Ali Radiya'llâhu [Anh]", *Külliyyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 16(Nisan), 37-86.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Âdem CEYHAN, ceyhanadem@hotmail.com

GİRİŞ

Hz. Ali'ye nisbet edilen güzel sözler arasından seçilen bazı vecizelerin derlenmesi suretiyle meydana getirilmiş iki metin, Türk edebiyatı tarihinde hayli alâkayla karşılanmış ve onlarca ilim adamı, şair ve yazar tarafından tercüme edilmiştir. Bunlardan biri, Hz. Ali'ye ait binlerce vecizeden, meşhur Arap âlim ve yazarı Câhiz'in (ö. 255/ 869) "*Mie Kelime*" veya "*Miat amsâl Alî bin Ebî Tâlib*" gibi bir isim altında seçtiği Yüz Söz'dür. "*Sad-Kelime-i Hazret-i Alî*" (Hz. Ali'nin Yüz Sözü) adıyla da tanınan bu vecizeleri Reşidüddîn Vatvat (ö. 573/ 1177) Harizm şahına takdim etmek için "*Matlûbu Külli Tâlib min Kelâmi Emîrû'l-mü'minîn Alî bin Ebî Tâlib*" ismi altında Farsçaya çevirmiş; daha sonra Arap diliyle de izah etmiştir. Anılan yüz söz, Türk edebiyatı tarihinde tahminen 14. asırdan itibaren yüzyıllar boyunca defalarca çevrilmiş veya şerh edilmiştir. Tesbit edilebildiği kadarıyla tamamı yirmiyi aşkın olan bu tercüme ve şerhlerin birtakımının sahibi meçhul, büyük kısmınınsa bilinmektedir. *Sad-Kelime-i Hazret-i Alî*'yi Türkçeye çeviren belli başlı âlim, şair ve yazarlar, Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullah, Vardarlı Abdülhâdî Efendi, Kastamonulu Mustafa bin Mehmed (ö. 998/1589-90), Edâyî, Hoca Sâdeddîn Efendi'nin oğlu Abdülazîz (983-1027/ 1575-1618), Mehmed Gubârî, Aksaraylı Seyyid Hasan Rızâyî (ö. 1087/1676'dan sonra), İsmâil, İmamzâde Mustafa Vehbî (ö. 1294/1877), Akşehirlizâde Ali Haydar (1263-1333/ 1847-1915), Manastırlı Mehmed Rifat'dir (1267-1325/ 1851-1907). Usûlî (ö. 945/1538), Vahdetî, İbrâhim Edhem Giridî (1304: 4-13), Hocazâde Ahmed Cevdet (Öğretmenoğlu, 1866-1943) gibi bahis konusu *Yüz Söz*'den bir kısmını seçerek Türkçeye tercüme eden edebî şahsiyetlere de ara sıra rastlanmaktadır.

Türk edebiyatı tarihinde Hz. Ali vecizelerinin tercüme veya şerhi konusundaki eserlerin diğer bir kaynağı, *Nesrû'l-leâfî*'dir. Şii âlimlerden Tabersî (ö. 548/ 1154), Hz. Ali'ye nisbet edilen 290 kadar hikmetli sözü, elifba harflerine göre sıralamış; böylece meydana getirdiği metnin mensur ve inci gibi güzel olduğunu belirtmek üzere ona "*Nesrû'l-leâfî*" adını vermiştir. Bazı Fars şair ve yazarları tarafından Farsçaya da çevrildiği bilinen bu derleme, tahminen 14. kesin olaraksa 15. asırdan itibaren yüzyıllar boyunca Türkçeye tercüme edilmiştir. Kâsım, Hâfız, Ali Şîr Nevâî (844-906/1441-1501), Mustafa bin Şücâ', Acem Mâtemî, Vâhidî, Kastamonulu Latîfî (ö. 990/ 1582), Rihletî, Aksaraylı Dânişî, Konyalı Nesîb Yusuf (ö. 1126/1714), Osman Salâhaddîn el-Mevlevî (1235-1304/1820-1887), Akşehirlizâde Ali Haydar (1263-1333/ 1847-1915), Muallim Nâcî (1265-1310/ 1849-1893), Sipâhizâde Ali Gâlib, Ahmet Nazmi, bu metni Türkçeye çeviren belli başlı edebî şahsiyetlerdir. 16. asır şairlerinden olan ve "Lutfî" mahlasını kullanan Yahyâ bin Abdünnebi ile "Harîmî" mahlasını alan "Türbe Şeyhi" Bosnalı Ali Dede (ö. 1007/1598) gibi bazı şairler, *Nesrû'l-leâfî*'yi kısmen tercüme etmiş; ilki söz konusu

derlemedeki yüz, ikincisi ise kırk vecizeyi çevirmiştir. (*Sad-Kelime Hazret-i Alî ve Nesrû'l-leâli* tercümeleri hk. daha fazla bilgi için Ceyhan 2006: 102-363).

Nesrû'l-leâli'nin hangi tarihte ve kimin tarafından meydana getirildiği belli olmayan bazı Türkçe tercümelerine de rastlanmaktadır. Bu sahibi meçhul çeviriler -tesbit edebildiğimiz kadarıyla- şöyle sıralanabilir:

	Tercümenin adı	Bulunduğu kütüphane	Müstensihi ve istinsah tarihi	Şekil ve muhtevası hakkında kısa bilgi
1	<i>Sad-Kelime-i Hazret-i Alî- Türkî.</i>	Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi, nr. 6415, vr. 58a-73b.	-	Başlıkta metnin Hz. Ali'ye ait yüz sözün Türkçe tercümesi olduğu bildirilmişse de eserde 265 Arapça vecize nesirle çevrilmiştir. Bu cümleler, <i>Nesrû'l-leâli</i> 'de yer alan özdeyişlerdir. (Ceyhan 2012: 51-92).
2	<i>Nesrû'l-leâli.</i>	Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Murakkaat, nr. 10, vr. 1b-34b.	Arapça sözleri hattat Abdullah el-Amâsî yazmıştır.	Satır arası tercüme kime ait olduğu ve hangi hattat tarafından yazıldığı belli değil. Tercüme de Abdullah el-Amâsî'nin yazmış olması ihtimal dahilindedir. (Ceyhan ve Yılmaz 2020: 147-186).
3	<i>Tercüme-i Nesrû'l-le'âli. min-Kelâmi Mevlânâ Alî.</i>	Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi MS. 422, vr. 1b-27a.	-	300 Arapça söz nesirle Türkçeye çevrilmiş; 240 kusura kısaca şerh de edilmiştir. (Ceyhan vd. 2019: 96-136).
4	[<i>Nesrû'l-leâli Tercümesi</i>]	İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi TY 4212, vr. 14b-21a.	Osman el-Bosnevî, H. 1159/ M. 1746-47.	280 Arapça vecize nesirle Türkçeye tercüme edilmiştir. (Ceyhan vd. 2022: 45-85).
5	<i>Hâzâ Kitâbü Hadîs-i Erbaîn.</i>	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı M.C. K. 342, 52b-62b.	908 Ramazan/ M. Mart 1503.	<i>Nesrû'l-leâli</i> 'den 40 söz, önce Farsçaya, sonra birer-ikişer cümleyle Türkçeye çevrilmiştir.
6	<i>Tercüme-i Nesrû'l-leâli li İmâm Ali.</i>	Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, nr. 786, vr. 175b-181b.	1032/ 1623.	<i>Mie Kelime</i> , <i>Nesrû'l-leâli</i> gibi eserlerden seçilmiş 95 sözün nazmen tercümesi. Çevrilen vecizelerin 6'sı <i>Mie Kelime</i> 'de, 53'ü <i>Nesrû'l-leâli</i> 'de mevcuttur.
7	<i>Kelimat-ı Ali ve tercemesi.</i>	İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10386/2, vr. 20b-32b.	-	<i>Nesrû'l-leâli</i> isimli derlemede yer alan 285 Arapça söz mensur olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.

Biz bu makalemizde, önce yazmada "*Tercemet-i Kelâm-ı Alî Radiya'llâhu [Anh]*", kütüphane kataloğunda ise "*Kelimat-ı Ali ve tercemesi*" adıyla kayıtlı *Nesrû'l-leâli* çevirisini inceleyecek, sonra Latin harflerine ve günümüz Türkçesine aktararak okuyucuların mütalâasına arz edeceğiz.

***Nesrû'l-leâli*'nin Mütercimi Meçhul Bir Tercümesi: "*Tercemet-i Kelâm-ı Alî Radiya'llâhu [Anh]*"**

Hiz. Ali'ye ait 285 Arapça güzel söz ve onların tercümesinden meydana gelen bu metin, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde NEKTY10386/2 demirbaş numarası ve "*Kelimat-ı Ali ve tercemesi*" adıyla kayıtlıdır. Vecize çevirileri 20b-32b sayfaları arasında yer almaktadır. Arapça sözler, kırmızı ve harekeli, onların

Türkçe tercümeleleri ise siyah yazılmıştır. Hat cinsi nesih olan metnin her sayfasında on beş satır vardır. Bazı ekler ve sesler, müstensih tarafından harf yerine hareke ile gösterilmiş yahut yaygın yazımdan farklı kaydedilmiştir. Mesela “zekâtı” kelimesi زَكَاةً (21a, 13. söz) biçiminde, “kötü” kelimesi ise كَتُو (20b 7. söz, 21b 33. söz, 22a 47. söz vb.) şeklinde yazılmıştır. Ayrıca birtakım kelimelerin hatalı kaydedildiğine de rastlanmaktadır. “Eyle ki”nin ايلكه (21a, 17. söz), “ol ki”nin اولك (25b 139. söz), “kişinin” kelimesinin كَشْنِك (21a 18. söz, 21b 26. söz, 28a 195. söz, 30a 252. söz), ışık, aydınlık manasındaki ضِيَا isminin ضِيَا (26a 146. söz), “azdı” fiilinin آذَى (26a 148. söz), “darlığı” adının ضَارِلْغَى (26a 150. söz) şeklinde yazılışı, imla yanlışları konusunda gösterilebilecek örneklerdir. Sayfaların b yüzünde, sonraki yaprağın ilk kelimesini gösteren takibeler bulunmaktadır. Metnin sonunda, ne zaman ve kimin tarafından istinsah edildiği konusunda bir kayıt yoktur.

Mütercim, tercümesi için “mukaddime” (başlangıç), eseri meydana getiriş sebebi ve “hâtime” (sonuç) bölümlerine yer vermeksizin Arapça vecizeleri nesirle Türkçeye çevirmiş; kendi hüviyeti ve bu çalışmasını tamamladığı yıl hakkında her hangi bir bilgi vermemiştir. Yazar, “*Tercemet-i Kelâm-ı Alî Radiya'llâhu [Anh]*” başlığı altında, Hz. Ali'ye nisbet edilen 285 güzel sözü tercüme etmiştir. Baştan sona kadar okunduğunda bu bilgece cümlelerin *Nesrü'l-leâlî* isimli derlemede yer alan vecizeler olduğu anlaşılmaktadır. Eliften yâ'ya kadar elifba sırasına göre dizilen sözlerin ilk harfleri, bölüm başlarında “el-elif, b, te...” şeklinde belirtilmiştir.

Nesrü'l-leâlî adlı metni hazırlayan derleyici, Arap elifbasındaki her harfle başlayan on dolayında özlü sözü seçip sıralamış; lâm elif (lâ) ile başlayan cümlelerle beraber vecize sayısı 290'ı bulmuştur. Bununla birlikte anılan kitapçığın Türkçe tercüme ve şerhlerinde bu rakam farklılık göstermektedir. Başka bir ifadeyle şair ve yazarlarımız, bazen bahis konusu güzel sözlerin tamamını, bazen de bir kısmını çevirmişlerdir. İncelediğimiz *Nesrü'l-leâlî* çevirisinde, aslında tek bir vecize olan iki sözün, ikişer cümle hâlinde ayrı yazılıp tercüme edildiği görülmektedir: وَ تَبَاتُ الرُّوحَ بِالْغِنَاءِ وَ تَبَاتُ النَّفْسِ بِالْغِدَاءِ وَ تَبَاتُ الرُّوحَ بِالْغِنَاءِ (vr. 22a, 41 ve 42. söz) biçiminde, yine *Nesrü'l-leâlî*'nin Türkçe tercüme ve şerhlerinde umumiyetle دَلِيلُ عَقْلِ الْمَرْءِ قَوْلُهُ şeklinde yer alan özdeyiş, bu metinde iki ayrı cümle olarak yazılıp çevrilmiştir. (vr. 23 a, 73 ve 74. söz).

İncelediğimiz Hz. Ali sözleri tercümesinde dikkat nazarımızı çeken başka bir taraf, birtakım vecizelerin, *Nesrü'l-leâlî*'nin Kâsım, Hâfız, Ali Şir Nevâî, Mustafa bin Şücâ', Mâtemî, Rihletî gibi edebî şahsiyetler tarafından meydana getirilen diğer bazı tercüme ve şerhlerinden farklı yazılmış ve o kayda göre çevrilmiş olmasıdır. Mütercimin çevirisi için esas aldığı nüshadan ileri geldiğini tahmin ettiğimiz bu farklar şöyle sıralanabilir:

<i>Tercemet-i Kelâm-ı Alî R. A.</i>	<i>Nesrü'l-leâlî</i> 'nin diğer tercümeleleri
حِرْقَةُ الْأَوْلَادِ مُحَرَّمَةٌ الْأَكْبَادِ (vr. 22b, 56. söz)	1 حِرْقَةُ الْأَوْلَادِ مُحَرَّمَةٌ الْأَكْبَادِ
دَوْلَةُ الْأَرْدَالِ آفَةُ الرِّجَالِ (vr. 23a, 76. söz)	دَوْلَةُ الْأَرْدَالِ آفَةُ الرِّجَالِ - دَوْلَةُ الْأَرْدَالِ آفَةُ الرِّجَالِ
دَمُّ الْإِسْتِغَالِ مِنَ الْإِسْتِغَالِ بِهِ (vr. 23b, 82. söz)	دَمُّ السَّبْيِ مِنَ الْإِسْتِغَالِ بِهِ 2

¹ Bu söz, Kâsım'ın *Nazmü'l-leâlî* adlı eserinde حِرْقَةُ الْأَوْلَادِ مُحَرَّمَةٌ الْأَكْبَادِ şeklindedir. (Kâsım, *Nazmü'l-leâlî*, İÜ Nadir Eserler Ktp. TY No. 2210, vr. 13b).

دَوَاقُهُ السَّلَاطِينَ مَحْرَقُهُ السَّفَتَيْنِ	دَوَاقُهُ السَّلَاطِينَ عَرَفُهُ (vr. 23b, 85. söz)
رُؤْيَةُ الْحَبِيبِ جِلَاءُ الْعَيْنِ ³	رُؤْيَةُ الْحَبِيبِ جِلَاءُ الْعَيْنِ الْقُلُوبِ (vr. 23b, 92. söz)
رِوَايَةُ الْحَدِيثِ انْتِسَابٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ⁴	رِوَاةُ الْحَدِيثِ انْتِسَابٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (vr. 24a, 98. söz)
رَاعِ الْحَقَّ عِنْدَ غَلَبَاتِ النَّفْسِ	رَاعِ الْحَقَّ عِنْدَ غَلَبَاتِ (vr. 24a, 100. söz)
رَوَّالُ الْعِلْمِ أَهْوُونُ مِنْ مَوْتِ الْعُلَمَاءِ	رَوَّالُ الْعَالَمِ أَهْوُونُ مِنْ مَوْتِ الْعَالَمِ (vr. 24a, 105. söz)
شَرُّ الْأُمُورِ أَقْرَبُهَا إِلَى الشَّرِّ ⁵	شَرُّ الْأُمُورِ أَقْرَبُهَا مِنَ الشَّرِّ (vr. 25a, 124. söz)
عَاقِبَةُ الظُّلْمِ وَخَيْمَةٌ ⁶	عَاقِبَةُ الظُّلْمِ وَخَيْمَةٌ (vr. 27b, 175. söz)
كَفَاكَ مِنْ غُيُوبِ الدُّنْيَا أَنْ لَا تُتَّبِعِي	كَفَاكَ مِنْ غُيُوبِ الدُّنْيَا أَنْ لَا تُتَّبِعِي (vr. 28b, 217. söz)
تَوَزَّرَ قَبْرَكَ بِالصَّلَاةِ فِي الظُّلْمِ ⁷	تَوَزَّرَ قَلْبَكَ بِالصَّلَاةِ فِي الظُّلْمِ (vr. 29b, 240. söz)

Arapça vecizeler metni ile onun tercümesini incelerken dikkat nazarımızı çeken başka bir tasarruf, cem' (çokluk) hâlindeki bazı kelimelere, tercüme sırasında müfred (teklik) karşılıkların verilmiş olmasıdır. Mesela, *إِيمَانُ الْمَرْءِ إِخْوَانٌ هَذَا الرَّمَانِ جَوَاسِيسٌ* (vr. 20b, 1. söz), *يَعْرِفُ بِأَيْمَانِهِ* cümlesinde, yeminler manasındaki “eymân” ismi “yemîn” (vr. 20b, 1. söz), *إِخْوَانٌ هَذَا الرَّمَانِ جَوَاسِيسٌ* cümlesindeki “cevâsîs” (casuslar) adı “arayıcı” (vr. 20b, 8. söz), *رِجَالٌ مِنَ الرِّجَالِ الْأَدَبُ* kelâmındaki “ricâl” “erkek” (22a, 54. söz), *رِجَالٌ مِنَ الرِّجَالِ الْأَدَبُ* özdeyişinde “rezî'e”nin cem’i olan “razâyâ” “musîbet” (vr. 24b, 109. söz), *رِجَالٌ مِنَ الرِّجَالِ الْأَدَبُ* de “seyyid”in cem’i olan “sâdet” “ulu” (vr. 24b, 119. söz), *رِجَالٌ مِنَ الرِّجَالِ الْأَدَبُ* vezizesindeki “kirâm”, “kerîm” (vr. 29b, 235. söz) şeklinde çevrilmiştir. Belirtilen kelimelerin böyle tercüme edilmesi, yanlış sayılmasa da aslına uygun olmayış bakımından bir pürüz kabul edilebilir.

Mütercim, Arapça vecizelerdeki kelimelerin çoğunu Türkçeye doğru çevirmiş; fakat tamamına nisbetle az denebilecek bazılarında isabetli karşılık verememiştir. Mesela *تَوَزَّرَ قَبْرَكَ بِالصَّلَاةِ لَا يُبَلِّئِي* vezizesindeki “sevb” kelimesinin

² Bu söz, Mâtemî'nin tercümesinde *دَمُّ السُّخِّ مِنَ الْإِشْتِغَالِ بِهِ* (Mâtemî, *Tercüme-i Nesrû'l-leâlî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, No. 5404, vr. 122a), Rihletî'nin *Tercümetü'l-leâlî* adlı eserinde ise *دَمُّ السُّخِّ مِنَ الْإِشْتِغَالِ بِهِ* şeklinde yazılmış (Rihletî, *Tercümetü'l-leâlî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, No. 1350, vr. 24a) ve “Cimriyi kötölemek onunla meşgul olmaktır.” (Cimriyi yermene gerek yok; onun pintiliğiyle uğraşması yeter...) manasında çevrilmiştir.

³ Bu söz, Mâtemî'nin tercümesinde *رُؤْيَةُ الْحَبِيبِ جِلَاءُ الْقَلْبِ* şeklinde yazılıp çevrilmiş (Mâtemî, *Tercüme-i Nesrû'l-leâlî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, No. 5404, vr. 123b) “kalbi” kelimesinin altına “ayni” farkı da küçükçe yazılmıştır.

⁴ Bu cümle, Kâsım (*Nazmü'l-leâlî*, İÜ Nadir Eserler Ktp. TY No. 2210, vr. 21b) ve Hâfız'ın tercümesinde (Hâfız, *Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 109b) *رِوَايَةُ الْحَدِيثِ نِسْبَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ* şeklinde yazılmıştır.

⁵ Ali Şir Nevâî'nin *Nazmü'l-cevâhir*'inde (Ali Şir Nevâî, *Nazmü'l-cevâhir*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Kılıç Ali Paşa No. 781, vr. 22b) ve Mustafa bin Şücâ'nın şerhinde de böyle olan cümle, Kâsım (Kâsım, *Nazmü'l-leâlî*, İÜ Nadir Eserler Ktp. TY No. 2210, vr. 27a) ve Hâfız'ın çevirisinde *شَرُّ الْأُمُورِ أَبْعَدُهَا عَنِ الشَّرِّ* (Hâfız, *Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 111a) Mâtemî'nin *Nesrû'l-leâlî* tercümesinde *شَرُّ الْأُمُورِ أَبْعَدُهَا مِنَ الشَّرِّ* (Mâtemî, *Tercüme-i Nesrû'l-leâlî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, No. 5404, vr. 127a), Rihletî'nin çevirisinde ise *شَرُّ الْأُمُورِ أَقْرَبُهَا مِنَ الشَّرِّ* (Rihletî, *Tercümetü'l-leâlî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, No. 1350, vr. 30a) şeklindedir.

⁶ Kâsım (*Nazmü'l-leâlî*, İÜ Nadir Eserler Ktp. TY No. 2210, vr. 37a) ve Hâfız tercümesinde (Hâfız, *Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 113b) bu şekilde olan vecize, Ali Şir Nevâî (*Nazmü'l-cevâhir*, 781, vr. 27b) ve Rihletî'nin çevirisinde *عَاقِبَةُ الظُّلْمِ وَخَيْمَةٌ* (Rihletî, *Tercümetü'l-leâlî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, No. 1350, vr. 37a), Mustafa bin Şücâ'nın şerhinde ise *عَاقِبَةُ الشَّيْءِ وَخَيْمَةٌ* (Mustafa bin Şücâ, *Tercüme-i Nesrû'l-leâlî*, Millet Yazma Eser Ktp. A. Emîrî, Şer'iye, No. 629, vr. 55b) biçimindedir.

⁷ Bu vecize, Kâsım'ın eserinde *تَوَزَّرَ قَلْبَكَ بِالصَّلَاةِ فِي الظُّلْمِ* (Kâsım, *Nazmü'l-leâlî*, İÜ Nadir Eserler Ktp. TY No. 2210, vr. 50b) biçimindedir. Hâfız'ın tercümesinde de aynı şekilde yazılmış (Hâfız, *Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 55b), “kabreke” farkı ise kenarda belirtilmiştir.

“esbâb” şeklinde tercüme edilmiş olması (vr. 21b, 37. söz), bu konuda gösterilebilecek örneklerden biridir. Hâlbuki “sevb” için o asrın Türkçesiyle “giyesi” karşılığının verilmesi yahut Arapça’da onunla aynı manayı ifade eden “libâs” veya “elbise” kelimesinin kullanılması uygun olurdu. Ancak anılan kelimenin çokluk şekli olan esvâb’ın, bazı yörelerde halk arasında “esbab, asbap” biçiminde söylendiğine rastlandığını belirtmek de gerekir. Mütercim söz konusu kelimeyi “esbâb” şeklinde tercüme etmiş olmasının sebebi, muhtemelen budur. حُلِيِّ الرِّجَالِ الأَدْبُ vecizesindeki “huliyü” (vr. 22a, 54. söz), “güzel ve zinetli olan” demektir. Yazar, anılan kelimeye süs, ziynet, bezek gibi bir karşılık vermek yerine, onu “altın ve gümüş” şeklinde çevirmiştir. Her ne kadar altın ve gümüş, ziynet eşyası olarak kullanılmaktaysa da “huliyü” kelimesinin “ziynet, bezek” biçiminde tercüme edilmesi, daha uygun olurdu. Bu konuda son bir örnek olarak زِيَارَةُ الْحَبِيبِ إِطْرَاءُ الْمَحَبَّةِ cümlesindeki “itrâ’ ” kelimesi için verilmiş “medhi ziyâde etmek” karşılığı anılabilir. Mütercim, bu Arapça vecizeyi “Dost[i] ziyâret etmeklik, muhabbetin medhini ziyâde ider.” (vr. 24b, 108. söz) şeklinde tercüme etmiştir. Her ne kadar itrâ’nın övgüde mübalağa etmek, aşırı gitmek manası varsa da burada tazelandirmek, yenilemek şeklinde çevrilmesi uygun olurdu.

Bazı Arapça Kelimelere Verilen Türkçe Karşılıklar

Mütercim, Arapça vecizeleri çevirirken bazen “yemîn, şiddet, izhâr, edeb, edâ” gibi o cümlelerde geçen, kendi devrinin Türkçesine de mal olduğu söylenebilecek kelimeleri kullanmış; bazen de bu özdeyişlerdeki sözcüklerin Türkçe karşılıklarını vermeyi tercih etmiştir. Arapça cümlelerdeki kelimelerin Türkçe tercümeleri incelendiğinde, onların büyük bir kısmının doğru, sadece onda birinin pürüzlü olduğu görülmektedir. Şimdi incelediğimiz metinde bazı Arapça kelimelere hangi Türkçe karşılıkların verildiğini gözden geçirelim:

a’vec: egri (172. söz)	cevdet: eyülik (49)
aḥyâ: diriler (120)	ḍarb: dögmek (147)
aḥyâr: eyüler (139)	deyn: borç (5)
aḳreb: yakın (124)	ḍiḳ: darlık (150)
’avn: yardım (53)	dînâr: altun (77)
’ayn: göz (16)	ebâ: baba (93)
’ayş: geçinmek (94)	eḳ: kardaş (2)
ba’de: şoḡra (12)	ekbâd: ciger (56)
baḥr: deñiz (233)	ekl: yemek (146)
baṭn: karan (18)	ekşer: çok (249)
beşâşet: gülmeklik (22)	elf: biğ (84)
birr: eylik (11, 21)	eşedd: çetin (147)
bükâ’: ağlama (16)	eşrâr: kötüler (139)

eydî: eller (30)	leyl: gice (136, 181, 238)
fesîh: geniş (171)	lisân: dil (15, 236)
fi'l: iş (74)	mennân: başa kaçan (249)
fürkat: ayrılık (244)	mer': kişi (1, 4, 18, 193)
ğayz: öyke (81)	meşhûn: dolu (109)
ğulâm: yigit (185)	mevt: ölmek, ölmeklik (97, 180)
hâcer: taş (77)	minnet: başa kaç- (21)
hâşyet: korku (16)	mücâleset: oturmak (184, 237)
hâvf: korkmak (66)	müsî': kötü (7)
hâyır: eyüce (50)	mütevekkilîn: Umûrın Allâh'a ışmarlayanlar (183).
hâzâ: şu (8)	müttağîn: Allah'dan korkanlar (187)
hereb: kaçmak (262)	nemmâm: kovcu (277)
hiddet: keskinlik (58, 232)	ravza: bahçe (231)
hüsn: eyü (20)	re's: baş (241)
ibn: oğul (93)	ricâl: erkek (54)
iḥvân: kardaşlar (8), kardeş (75)	rü'yet: görmek (75, 92)
isâ'et: kötülük (188)	rükûb: bişmek (233)
izdiyâl: gitmek (76)	sa'id: eyü (285)
kalîl: az (84)	sâdet: ulu (119)
kaşîr: kısa (170)	selmet: gedik (35, 36)
kasvet: karalık (209)	şidk: gerçek söyleme (133, 198, 247, 282)
kâzîb: yalancı (268)	sîret: gidiş (115)
keşîr: çok (84, 104)	sû': kötü (47)
kezm: yut- (81)	sudâ': kir (239)
kaşyd: bağı (221)	şülüş: belik (34)
kıdr: çölmek (183, 187)	sürür: sevinmeklik (113)
kirâ'at: okumak (129)	şebâb: yigitlik (91)
qurb: yakın ol- (208)	şeyh: koca (185)

ṭāġī: azkın (83)	vāhid: bir (84)
taht: alt (236)	vech: yüz (22)
ṭavīl: uzun (174)	vedûde(t): güzel (69)
tekāsül: ağırlık (26)	velûde(t): toğurucu (69)
tezāhüm: çok ol- (30)	vicdân: bulmağ (191)
ṭuġyân: azkınlık (83)	vilâdet: anadan doğmağ (97)
ṭül: uzun ol- (155)	yevm: gündüz (181)
türâb: toprağ (35)	zeheb: altun (4, 157)
umûr: işler (124)	zevâl: geç- (250)
ülfet: konuşmağ (131)	zıll: gölge (168, 172)
vaḥdet: yalnızlık (252)	zulem: karanlık (240)

Bu yüz küsur Arapça kelimeye verilen karşılıklardan “akreb, ekbâd, ekser, gulâm, kasvet, ricâl, sâdet, sülüs, vedûde(t), zulem”in biraz kusurlu sayılması mümkündür. Çünkü “akreb” daha yakın, pek yakın, “ekbâd” ciğerler, “gulâm”, oğlan, delikanlı, “kasvet” katılık, “ricâl” adamlar, erkekler, “sâdet” ulular, büyükler, “sülüs” üçte bir, “vedûde(t)” çok seven, dost, “zulem” ise karanlıklar demektir. Diğer taraftan metinde Eski Anadolu Türkçesi hususiyetlerini andıran unsurlarla “yap-” (kapamak, kapatmak, örtmek, vr. 20b, 7. söz), “belik” (parça, kısım, vr. 21b, 34. söz), “öyke” (öfke, hiddet, 23a-b, 81. söz) gibi bazı eskicil kelimeler, tercümenin 15 veya 16. asır yadigârı olabileceğini düşündürmektedir. Bu çevirinin yapılmış olabileceği çağ hakkında tahminimizi böylece temkinli bir şekilde dile getirdikten sonra Türk dili tarihi sahasında mütehasıs ilim adamlarının daha sağlıklı değerlendirmeler yapabileceklerini belirtmekle yetineceğiz.

Hatalı Tercümelere Konusunda Birkaç Örnek

İsmi bildirmeyen mütercim, Arapça sözlerin büyük bir kısmını doğru çevirmiş; ancak on beş kadarında yanlışmıştır. Bu tür hatalı çeviriler için birkaç örnek göstermek gerekirse, şunlar anılabilir: Mütercim, بِرِّ الْوَالِدَيْنِ سَلَفٌ vecizesini “Vâlideyne eylik ziyâde fâ'idedir.” (vr. 20b, 11. söz) biçiminde tercüme etmiştir. Hâlbuki Arapça cümledeki “selef” kelimesi için verilen “fâ'ide” karşılığı uygun değildir. Arapça-Türkçe sözlüklere bakıldığında, “selef”in burada “geçmiş, bir kişinin ahirete takdim ettiği salih amel” gibi manalarda kullanıldığını söylemek mümkündür. Kelimenin birden çok manasının bulunuşu, mütercimlerin onu farklı şekillerde anlayıp çevirmelerine sebep olmuştur. Mesela 15. asır Osmanlı şairlerinden olan Hâfız, H. 825/ M. 1422 yılında Sultan II. Murad'a takdim etmek üzere tamamladığı *Nesrû'l-leğlî* tercümesinde söz konusu vecizeye şu karşılığı vermiştir:

“Budur iler'de gecenlerün işi

Ataya anaya izzet i kişi” (Hâfız, *Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 105a).

[Ey değerli insan, geçmiş büyüklerin işi, anne-babaya saygı göstermek ve onları ağırlamaktır.]

Görüldüğü gibi Hâfız, Arapça vecizedeki “selef” kelimesine kendi çağının Anadolu Türkçesiyle “ilerüde gecenler”, yani geçmişteki kişiler, eslâf karşılığını vermiştir.

*Nesrû'l-leâli'*yi H. 902/ M. 1496-97 yılında şerh eden Mustafa bin Şücâ', temas ettiğimiz sözü dilimize şöyle çevirmiştir: “Atanun, ananun eylügi geçmişdür. Ya'ni ata ve ana ogula itdügi eylük etemm ve ekmeldür.” (Mustafa bin Şücâ, *Tercüme-i Nesrû'l-leâli'*, Millet Yazma Eser Ktp. A. Emîrî, Şer'îye, No. 629, vr. 5b-6a). [Babanın, annenin (çocuklarına) iyiliği geçmiştir. Yani baba ve annenin yavrusuna ettiği iyilik daha tam ve mükemmeldir.]

H. 911/ M. 1506 yılında *Nesrû'l-leâli'*yi nazmen Türkçeye çeviren Mâtemî, bahis konusu Arapça vecizedeki “selef” kelimesine “mukaddem” karşılığını vermiştir:

“Sana bir hoş nasîhatum vardur

Ey birâder ki ermez anda ziyân

Cümle ihsânlar mukaddemdür

Kılmağ ataya anaya ihsân” (Mâtemî, *Tercüme-i Nesrû'l-leâli'*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, No. 5404, vr. 114a). [Ey kardeş, sana güzel bir nasihatım var; o öğütten zarar dokunmaz: Babaya, anneye iyilik etmek, bütün iyiliklerden önce gelir...]

Nesrû'l-leâli' nin ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı belli olmayan bir tercümesinde, “selef” kelimesi için “bir kişinin ahirete takdim ettiği salih amel” karşılığının tercih edildiğini görmekteyiz: “Vâlideynine eylik eylemek, âhirete eyi amel göndermekdir.” (İÜ Nadir Eserler Ktp. TY 4212, vr. 14b). [(Evladın) anne ve babasına iyilik etmesi, ahirete iyi amel göndermesidir.]

İsmi bilinmeyen mütercim, “Bulduğunla cömertlik et!” manasına gelen *جُدْ بِمَا تَجِدُ* sözünü, “Sen bulduğun ile taayyüş eyle.” (vr. 22a, 44. söz) şeklinde tercüme etmiştir. Burada cümle başındaki “cüd” kelimesine tercümede verilen karşılık hatalıdır. Çünkü “cüd”, “taayyüş eyle” (yaşa, geçin) değil, “cömertlik et” demektir. Hâfız'ın, bahis konusu vecizenin tercümesi olarak yazdığı

“Varından virene cömerd dirler

Bahîl olana hod nâ-merd dirler” (vr. 107a)

beyti, mevcut malından verene cömert, cimriye ise namert dendiğini belirtmekte; başka bir ifadeyle Arapça sözün, elde olan varlıktan cömertlik etmek tavsiyesini taşıdığını göstermektedir. Mustafa bin Şücâ', aynı sözü şöyle tercüme edip açıklamıştır: “Ya'ni cömerdlik ve sehâ eyle bulduğundan dimek olur. Allah Teâlâ yoluna bulduğundan az- çok dime; îsâr idüp sadakaya meşgûl ol.” (Mustafa bin Şücâ, *Tercüme-i Nesrû'l-leâli'*, Millet Yazma Eser Ktp. A. Emîrî, Şer'îye, No. 629, vr. 20a). [“Bulduğundan cömertlik et!” demektir. Yüce Allah yoluna bulduğundan az-çok deme; ikram edip sadakayla uğraş.]

Eserinde kendisini tanıtmayan mütercimin hatalı çevirileri konusunda bir örnek daha göstermekle yetinelim: *Nesrû'l-leâli'* nin diğer tercüme ve şerhlerinde *دَوَاقَهُ السَّلَاطِينِ مَحْرَقَهُ السُّفْتَيْنِ* şeklinde yer alan, “Sultanların yiyecek

ve içeceklerini çok tatmak, dudakları yakıcıdır" manasına gelen vecize, incelediğimiz metinde دَوَاقَةُ السَّلَاطِينَ عِرْفَةً biçiminde yazılmış; "Pâdişâhların işâreti ululukdur." cümlesiyle çevrilmiştir. Arapça sözün ilk kelimesi için tercümede "işâreti" karşılığının verilmesi yanlıştır. Çünkü "zevvâk", bir şeyi çok fazla deneyen ve tadan manasına gelir. Bu cümlede sultanların yiyecek ve içeceklerini çok fazla tadanın dudaklarının yanacağı belirtilmekte; onların sofralarına oturup minnetleri altına girmenin mahzurlarına işâret edilmektedir.

SONUÇ

İsmini bildirmeyen mütercim, Hz. Ali'ye nisbet edilen güzel sözlerden 285'ini mensur olarak Türkçeye çevirmiş; okuyuculara daha ziyade ahlak ve adab konularında bilgece fikir, tavsiye ve tecrübeleri aktarmıştır. Vecizelere ait tercümelerin büyük bir kısmı doğru; az bir kısmı kusurlu veya hatalıdır. Ayrıca bu metinde birtakım Arapça özdeyişlerin diğere bazı *Nesrû'l-leâli* çevirilerinden farklı yazıldığı, söz konusu farkların Türkçe karşılıklara da aksettği görülmektedir. Eğer mütercim, çalışmasını yaparken adı geçen Arapça güzel sözler derlemesinin çeşitli nüsha veya tercümelerini göz önünde bulundursaydı, büyük bir ihtimalle bu tür değişik yahut hatalı yazımlardan korunmuş olacaktı. Şimdilik tek nüshası bilinen *Tercemet-i Kelâm-ı Alî Radiya'llâhu [Anh]*'in bulunabilecek başka nüshası veya nüshalarının mütercimin hüviyeti ve eserin tamamlanış yılı hakkında bilgiler ihtiva etmesi ihtimal dahilindedir. Çevirenin Arapça sözlerdeki bazı kelimelere isabetli karşılıklar veremeyişi ve birtakım vecizeleri kusurlu tercüme etmesi gibi az sayıdaki yanlışları bir tarafa bırakılırsa, eserini bütünü itibarıyla başarılı saymak mümkündür. Bu gibi tarihî- edebî metin neşirleri, Hz. Ali'ye nisbet edilen güzel sözlerin geçmiş asırlardaki mütercimler tarafından nasıl anlaşılıp çevrildiğini göstermeye yaradığı gibi, o vecizelerin konuşma ve eserlerde yeri geldikçe anılmasını sağlayabilecek; çağımızın dili ve üslubuyla yeniden tercüme edilmesi, nazma çekilmesi, açıklanması çalışmalarına da vesile olabilecektir.

Metin Neşrinde Tutulan Yol: Vecizelere baştan sona kadar birer sıra numarası verilmiş; Arapça sözler asli harfleriyle, onların tercümeleri ise çeviri yazı alfabesiyle yazılmıştır. Tercümelerin ardından günümüz Türkçesine çevirileri de [] içinde eklenmiş; ara-sıra rastlanan noksanları gidermek üzere yapılan diğere eklemeler de köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Vecizelerin asılları veya tercümeleri hakkında onların doğru anlaşılmasını sağlamak için, gerekli görüldüğünde parantez içinde kısa açıklamalar yapılmış yahut dipnotlarda bilgi verilmiştir.

(vr. 20b) *Tercemet-i Kelâm-ı Alî Radiya'llâhu [Anh].*

el-Elif

[1] إِيْمَانُ الْمَرْءِ يُعْرَفُ بِإِيْمَانِهِ

Kişinün imānı yemīniyle bilinür.

[Kişinin imanı yeminiyle bilinir.]

[2] أَخُوكَ مَنْ وَاسَاكَ فِي الشَّدَّةِ

Senün qardaşın saña şiddetde müdārā idendür.

[Senin kardeşin, sana zahmet, meşakkat(vaktin)de dostluk gösterendir.]

[3] إِظْهَارُ الْغِنَى مِنَ الشُّكْرِ

Ġinā izhār itmek şükürdendür.

[Zenginlik göstermek şükürdendir. (İhtiyaç arz etmemek veya eriştiği nimetleri gurura, kibre kapılmaksızın üzerinde göstermek şükürdendir.)]

[4] أَدَبُ الْمَرْءِ خَيْرٌ مِنْ ذَهَبِهِ

Kişinün edebi altunundan hayırlıdır.

[İnsanın edebi, altınından daha iyidir.]

[5] أَدَاءُ الدَّيْنِ مِنَ الدَّيْنِ

Borcı edā itmek dīndendür.

[Borcu ödemek dındendir. (İslami emir ve mükellefiyetler arasındadır.)]

[6] أَدَّبَ عِيَالَكَ يُنْفَعُهُمْ

Sen 'iyāliñe te'dīb eyle; te'dīb anlara nef' virür.

[Çoluk-çocuğunu terbiye et; terbiye etmen, edeplendirmen onlara fayda verir.]

[7] أَحْسِنُ إِلَى الْمُسِيئِ تَسَدُّةً

Kötüye sen eylik eyle ki ağzını yapasın.

[Kötüye sen iyilik et ki onun ağzını kapatırsın.]

[8] إِخْوَانُ هَذَا الزَّمَانِ جَوَاسِبُ الْغُيُوبِ

Şu zamānuñ qardaşları 'ayıb arayıcıdır.

[Bu zamane dostları kusur arayıcıdır.]

[9] اسْتِرَاحَةُ النَّفْسِ فِي النَّيَّاسِ

Nefsün rāhātı kaṭ'-ı ümīddedür.⁸

[Nefsin rahatı ümit kesmektedir. (Kişinin rahatı, insanlardan beklentiyi kesmektedir.)]

[10] إِخْفَاءُ الشَّدَائِدِ مِنَ الْمُرُوءَةِ

Şiddetleri şaklamak mürüvvetdendür.

[Zorlukları gizlemek mertlik ve yiğitliktendir.]

⁸ Bu son kelime, asıl metinde "ümîdedir" şeklinde. Sözün Arapça aslını göz önünde tutarak ve anılan yazışın müstensih yanışı olduğunu düşünerek onu böyle tamir ettik.

Be

[11] بِرُّ الْوَالِدَيْنِ سَلْفٌ

Vâlideyne eylik ziyâde fâ'idedür.

[Anne ve babaya iyilik etmek, çok faydalıdır.]

[12] بَشِّرْ نَفْسَكَ بِالظَّفَرِ بَعْدَ الصَّبْرِ

Sen şabırdan sonra nefsüne zafer ile müjde eyle.

[Sabırdan sonra kendini başarıya ermek(istediğine erişmek)le müjdele!]

[13] بَرَكَتُهُ الْمَالُ فِي آدَاءِ الزَّكَاةِ

(vr. 21a) Mâlün berekâtı, zekâtı edâdadur.

[Malın bereketleri, zekâtı yerine getirmektedir.]

[14] بَعْ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ تَرْبِحُ

Sen dünyâ[y]ı âhirete bey' eyle ki sen fâ'ide idesin.

[Sen dünya(hayatını ve burada rahat yaşama)yı ahiret(nimet ve saadetin)e sat ki fayda edesin.]

[15] بَلَاءُ الْإِنْسَانِ مِنَ اللِّسَانِ

İnsânun belâsı dilindendür.

[İnsanın belası dilindedir.]

[16] بُكَاءُ الْمَرْءِ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ قُرَّةٌ عَيْنٍ

Kişinün Allah korkusundan ağlaması, gözinün nûrıdur.

[Kişinin Allah korkusundan ağlaması, gözünü aydınlatır.]

[17] بَاكِرٌ تَسْعُدُ

Bir işe sen şabâhdan mübâşeret eyle ki sen sa'îd olasın.

[Bir işe sabahleyin başla ki mutlu olasın.]

[18] بَطْنُ الْمَرْءِ عَدُوُّهُ

Kişinün karnı kişinün 'adūsıdur.

[İnsanın karnı düşmanıdır.]

[19] بُكَرَةُ السَّبْتِ وَالْحَمِيسِ بَرَكَتٌ

Cum'a irtesi ile Pençenbih şabâhı mübârekdür; bereketdür.

[Cumartesi ve Perşembe sabahı mübarektir (bereket vesilesidir).]

[20] بَرَكَتُ الْعُمْرِ حُسْنُ الْعَمَلِ

'Ömrün bereketi, eyü 'ameldür.

[Ömrün bereketi, iyi ameldir.]

[21] بَرَكٌ لَا تُبْطِلُهُ بِالْمِنَّةِ

Eyliğün başa kaçmağla ibtâl itme.

[İyiliğini başa kakmayla boşa çıkarma.]

[22] بِشَاشَةِ الْوَجْهِ عَطِيَّةٌ ثَانِيَةٌ

Yüzün gülmekliği 'atıyye-i şâniyedür.

[(İyilik ederken) güler yüzlü olmak, ikinci bir iyiliktir.]

Te

[23] تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ يَكْفِيكَ

Sen Allâh'a tevekkül eyle; Allah saña kifâyet ider.

[Sen Allah'a tevekkül et; O sana yeter.]

[24] تَأْخِيرُ الْإِسَاءَةِ مِنَ الْإِقْبَالِ

Kötülüğü te'hîr etmek, iğbâldendir.

[Kötü işleri (işlemeyip) ertelemek, bahtiyarlıktandır.]

[25] تَدَارَكَ فِي آخِرِ الْعُمْرِ مَا فَاتَكَ فِي أَوَّلِهِ

Sen evvel-i 'ömrde fevt itdüğüni âhîr-i ömrde tedârik eyle.

[Ömrün başında kaçırdığın (ibadet ve iyilik fırsatların)ı ömrün sonunda tedarik et.]

[26] تَكَاسُلُ الْمَرْءِ فِي الصَّلَاةِ مِنْ ضَعْفِ الْإِيمَانِ

(vr. 21b) Kişinün namâzda ağırlığı, za'f-ı imândandır.

[Kişinin namaz kılmada tembellek etmesi, imanının zayıflığındandır.]

[27] تَقَالَ بِالْخَيْرِ تَتْلُوهُ

Sen hayr ile tefe'ül it ki, hayra nâ'il olasın.

[Sen iyilikle fal tut (işleri, alâmetleri hayra yor) ki iyiliğe erişesin.]

[28] تَأْكِيدُ الْمَوَدَّةِ فِي الْحُرْمَةِ

Muhabbeti te'kîd etmek hürmet iledür.

[Dostluğu sağlamlaştırmak saygıyladır.]

[29] تَعَافَلَ عَنِ الْمَكْرُوهِ تَوْقَرُ

Mekrûhdan sen gâflet eyle ki hürmetlü olasın.

[Kötü işlerden habersiz gibi davran ve onları bırak; itibarlı olursun.]

[30] تَزَاكُمُ الْأَيْدَى عَلَى الطَّعَامِ بَرَكَتٌ

Ta'âm üzerinde ellerün çok olması bereketdür.

[Yemeğe çok elin uzatılması bereketdir.]

[31] تَطَرَّفَ بِتَرْكِ الذُّنُوبِ

Sen zünübı terk ile zünûbdan ba'îd ol!⁹

[Günahları bırakmakla günahlardan uzak ol!]

[32] تَوَاضَعُ الْمَرْءِ يُكْرِمُهُ

Kişinün tevâzu' itmekliği kişiye ikrâm ider.

[Kişinin alçakgönüllü olması, kendisini saygıya eriştirir.]

Şe

[33] ثَلَاثٌ مُهْلِكَاتٌ بُحْلٌ وَ هَوَىٰ وَ عُجْبٌ

Buğl ve kötü hûy ve 'ucb kişi[y]i helâk edicilerdür.¹⁰

[Cimrilik, kötü huy ve kendini beğenmek, kişiyi helâk edicidir.]

⁹ Bu sözün, "Günahları bırakmakla bir tarafa çekil!" manasında çevrilmesi gerekirdi. Çünkü anılan vecizenin başındaki "tatarruf", bir yana çekilme manasındaki "tatarruf" masdarının emir şeklidir.

¹⁰ "Üç şey helak edicidir: Kendisine tabi olunan cimrilik, uyulan heva (kötü istek) ve kişinin kendini beğenmesi." mealinde, Hz. Enes'ten zayıf senetle rivayet edilmiş bir hadis vardır. (Aclûnî 1418/ 1997: I/ 386).

[34] ثلث الإيمان حياة و ثلثه عقل و ثلثه جودٌ

īmānıñ bir beligi hayā ve bir beligi ‘aql ve bir beligi şehādur.

[İmanın bir kısmı hayâ, bir kısmı akıl, bir kısmı da cömertliktir.]

[35] ثُلْمَةُ الْجُرْصِ لَا يَسُدُّهَا إِلَّا التُّرَابُ

Hırş gedigini ancak toprak doldurur.

[Hırş gedigini ancak toprak doldurur.]¹¹

[36] ثُلْمَةُ الدِّينِ مَوْتُ الْعُلَمَاءِ

Mevt-i ‘ulemâ dîniñ gedigidür.

[Âlimlerin ölmesi dinin gedigidir. (İslam yapısında gedik açar).]

[37] ثَوْبُ السَّلَامَةِ لَا يُبْتَلَى

Selâmet esbâbı¹² çürimez.

[Sağlık, esenlik elbisesi çürümez.]

[38] ثَنْ إِحْسَانِكَ بِالْإِعْتِدَارِ

Sen ihsânunu ‘özr ile tekrâr eyle.

[Sen iyiliğini özürle tekrar et. (İki kat et).]

[39] ثَبَاتُ الْمُلْكِ بِالْعَدْلِ

Pâdişahuñ mülkinüñ şebâtı (vr. 22a) ‘adl iledür.

[Sultanın hâkimiyetinin devamı adaletledir.]

[40] ثَوَابُ الْأَجْرَةِ خَيْرٌ مِنْ نَعِيمِ الدُّنْيَا

Âhîret şevâbı dünyâ ni‘metinden hayırlıdır.

[Ahiret mükâfatı dünya nimetinden hayırlıdır.]

[41] ثَبَاتُ النَّفْسِ بِالْغَدَاءِ

Nefsüñ şâbit olması gıdâ iledür.

[Kişinin bedeninin yerinde durması gıda iledir.]

[42] وَ ثَبَاتُ الرُّوحِ بِالْغِنَاءِ

Ve rûhuñ şâbit olması gınâ iledür.

[Ve ruhun yerinde durması gına (zenginlik, insanlara ihtiyaç arz etmeme veya güzel ses) iledir.]¹³

[43] ثَنَاءُ الرَّجُلِ عَلَى مُعْطِيهِ مُسْتَرِيدَةٌ

Recülün kendiyeye i‘tâ idene du‘âsı, ‘a‘âyı ziyâde idicidir.

[Kişinin kendisine iyilik edene duası (övgüsü, teşekkürü), iyiliğin artışına vesile olur.]

¹¹ “İnsanoğlunun iki vadi dolusu altını olsa, üçüncüsünü ister. Onun gözünü ancak toprak doyurur.” (*Buhârî*, “Rikak”, 10; *Müslim*, Zekât, 116-119).

¹² Bu kelimeye, “sevbi”, “esvâbi” veya “libâsı”, “elbisesi” gibi bir karşılığın verilmesi gerekirdi. Çünkü “esbâb”, sebep kelimesinin cem’ (çokluk) şekli olup sebepler demektir. Ancak bazı yörelerde mahallî olarak “esvâb” yerine “esbab, asbab” dendiğini de burada hatırla(t)mak lazımdır.

¹³ Günümüzde kullanılan “Müzik ruhun gıdasıdır” sözünün, seleften bu konuda anlatılagelen böyle vecizelere dayandığı anlaşılıyor. Nitekim İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal (1871-1957) “son asır Türk musikînasları” hakkında yazdığı ve vefatından sonra bastırılan *Hoş Sadâ* isimli eserinin başında şöyle diyor: “Erbabı tedkik ‘et’ime, cesedin gızası olduğu gibi gına da ruhun gızasıdır. Gına, fehme safvet, zihne rikkat, haşine cesaret ve bahile sehavet verir” demişlerdir ki bütün tecrübeler, bu hakikati isbat etmektedir.” (İnal 1958: 1). Şüphesiz ki, naklettiğimiz bu sözden kayıtsız şartsız her türlü müzik eserinin ruhun gıdası olduğu ve İslamca uygun görüldüğü manası çıkarılamaz.

Cîm

[44] جُدْ بِمَا تَجِدُ

Sen bulduğun ile ta‘ayyüş eyle.¹⁴

[Bulduğunla geçin!]

[45] جَهْدُ الْمُقَلِّ كَثِيرَةٌ

Faķîrûñ meşakķat[i] çokdur.

[Fakirin zahmeti çok olur.]

[46] جَمَالُ الْمَرْءِ فِي الْجَلْمِ

Kişinüñ cemâli hilmindedür.

[Kişinin güzelliği huy yumuşaklığındadır.]

[47] جَلِيسُ السُّوءِ شَيْطَانٌ

Kötü yārān şeytāndur.

[Kötü dostlar şeytan gibidir. (İnsanı doğru yoldan saptırır).¹⁵]

[48] جَوْلَةُ الْبَاطِلِ سَاعَةٌ وَجَوْلَةُ الْحَقِّ إِلَى السَّاعَةِ

Bātıla dönmek kıyāmetdür; haķķa dönmek sa‘ādetdür.¹⁶

[Batıla dönmek kıyamet; hakka (Allah’a, gerçeğe, doğru yola) dönmek saadettir.]

[49] جُودَةُ الْكَلَامِ فِي الْاِخْتِصَارِ

Kelāmuñ eyüligi ihtisārdadır.

[Sözün iyiliği, kısa kesilmesindedir.]

[50] جَلِيسُ الْخَيْرِ غَنِيمَةٌ

Eyüce dost gānīmetdür.

[İyice dost ganimet(zahmetsiz elde edilen nimet)tir.]

[51] جَالِسُ الْفُقَرَاءِ تَزِدُّ شُكْرًا

Sen fuķarā’ ile otur, sen şükr[i] ziyāde eyle...

[Fakirlerle otur; şükrünü artır...]

[52] جَلَّ مَنْ لَا يَمُوتُ

Bārī Te‘ālā ‘azīm oldı.¹⁷

[Yüce Yaratan büyüktür.]

Ḥā

[53] جَلْمُ الْمَرْءِ عَوْثُهُ

Kişinüñ hilmî kendiyeye yardımdur.

[Kişinin huy yumuşaklığı kendisine yardım eder.]

¹⁴ Arapça cümlenin “Bulduğunla cömertlik et!” manasında çevrilmesi gerekirdi.¹⁵ Kur’an’da insan ve cin şeytanlarından bahsedildiğini burada hatırla(t)mak uygun olur: “İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. (...)” (Kur’an, Ena’am Suresi, 6/ 112). Bu gibi ayetlere dayanarak kötü ve doğru yoldan saptırıcı arkadaşın, beden giyeceği içinde bir şeytan olduğunu söylemek mümkündür.¹⁶ Bu vecize hatalı çevrilmiştir. “Batılın dolaşımı kısa bir zaman, hakkın (doğrunun, gerçeğin, Allah’ın sözüne uygun olanın) dolaşımı ise kıyamete kadardır” şeklinde tercüme edilmesi gerekirdi.¹⁷ Bu sözün, “Ölümsüz (Allah) yücedir...” manasında çevrilmesi, aslına daha uygun olurdu. Mütercimim Arapça vecizedeki “Lâ-yemût” a “Bārī Teālā” (Yüce Yaratıcı) karşılığını vermeyi tercih ettiği görülmektedir.

[54] خُلِي الرِّجَالِ الأَدَبُ

Erkegün altını ve gümüşü edebdür.¹⁸

[Erkeğin altını ve gümüşü (süsü, zineti) edeptir.]

(vr. 22b) [55] حَيَاءُ المَرْءِ سِتْرُهُ

Kişinün edebi setridür.

[Kişinin hayâsı perdesidir. (Onu kötülüklerden koruyan bir engeldir).]

[56] جِرْفَةُ الأَوْلَادِ مُحْرَمَةٌ الأَكْبَادِ

Evlâda hışm u gâdab ciğeri ferahlandırır.¹⁹

[Çocuklara öfke ve kızgınlık ciğeri ferahlandırır.]

[57] حُسْنُ الخُلُقِ غَنِيمَةٌ

Eyüce hūy ganîmetdür.

[İyi huy ganimet(zahmetsiz elde edilen bir nimet)tir.]

[58] حِدَّةُ المَرْءِ تَهْلِكُهُ

Kişinün keskinliği kendiyi helâk ider.

[Kişinin keskinliği kendisini helâk eder.²⁰]

[59] حَرَمُ الوَفَاءِ عَلَى مَنْ لَا أَصْلَ لَهُ

Aşısız olan kimseye vefâ harâmdur.

[Mayası bozuk olan kimseye vefa âdeta haramdır.]

[60] جِرْفَةُ المَرْءِ كَنْزُهُ

Kişinün şan'atı definesidir.

[Kişinin işi, mesleği hazinesidir.]

ح

[61] خَفِ اللهُ تَأْمَنُ غَيْرُهُ

Sen Allah'dan korç ki gayruñ şerrinden emîn olasın.

[Allah'tan kork ki başkasının kötülüğünden emin olasın.]

[62] خَالَفَ نَفْسَكَ تَسْتَرْحُ

Sen nefsüne muhâlefet eyle ki sen rāhat olasın.

[Nefsin(in kötü isteklerin)e karşı gel ki rahat olasın.]

[63] خَيْرُ الأَصْحَابِ مَنْ يَدُلُّكَ عَلَى الخَيْرِ

Dostuñ hayırlısı seni hayra delâlet idendür.

[Dostun iyisi, sana iyilik yolunu gösterendir.]

¹⁸ Bu vecize, *Nesrû'l-leâli'* nin tercüme ve şerhlerinin çoğunda خُلِي الرِّجَالِ الأَدَبُ وَ خُلِي النِّسَاءِ الأَدَبُ şeklinde. Mütercim vecizenin ikinci cümlesini metnine almamış ve çevirmemiş görünmektedir.

¹⁹ Mütercim bu Arapça cümleyi hatalı çevirmiştir. Söz konusu cümle *Nesrû'l-leâli'* nin diğer tercüme ve şerhlerinde جِرْفَةُ الأَوْلَادِ حَرَمٌ المَرْءِ كَنْزُهُ şeklinde yazılmış ve "Evladın yakması ciğerleri yakıcıdır" manasında tercüme edilmiştir. Mütercim, Arapça cümledeki "muhrikat" kelimesini "muhrimet" şeklinde yazmış ve hatalı çevirmiştir.

²⁰ Bu vecize, dilimizdeki "Keskin sirke küpüne zarar...", "Öfkeyle kalkan zararlar oturur" gibi atasözlerini andırıyor.

[64] خَابَتْ صَفْقَةُ مَنْ بَاعَ الدِّينَ بِالدُّنْيَا

Dini dünyaya bey' iden kimsenün bey' ziyân itdi.²¹

[Dinini dünyaya satan kimse, bu satışında zarar eder.]

[65] خَلِيلُ الْمَرْءِ دَلِيلُ عَقْلِهِ

Kişinün dostı 'aqlının delil[i]dür.

[Kişinin dostu, aklına alâmettir.]

[66] خَوْفُ اللَّهِ يَجْلِي الْقَلْبَ

Allah'dan korçmak kalbi cilâlandırır.

[Allah korkusu kalbi parlatır.]

[67] خُلُوْ الْقَلْبِ خَيْرٌ مِنْ مَلَأِ الْكَيْسِ

Çalbün hâlî olması, tolı keseden hayırlıdır.

[Kalbin (masivadan, kederden) boş olması, dolu keseden hayırlıdır.]

(23a) [68] خُلُوْ الْوَدِّ مِنْ حُسْنِ الْعَهْدِ

Dostuñ hulûş-i 'ahdi güzel olmağdandır.

[Dostun sözünün samimiyeti, güzel olmaktadır.]

[69] خَيْرُ النِّسَاءِ وَدُوْدَةٌ وَوَدَةٌ

'Avretün hayırlısı güzel ve toğurucu ola.²²

[Kadının iyisi, güzel ve (çok çocuk) doğurucu olandır.]²³

[70] خَيْرُ الْمَالِ مَا أُتْفِقَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

Mâlün hayırlısı Allah rızası için şarf olunandır.

[Malın hayırlısı Allah rızası için harcanandır.]

Dāl

[71] دَوَاءُ الْقَلْبِ الرِّضَاءُ بِالْقَضَاءِ

Çalbün devâsı, Allah'ın kazâsına râzî olmağdur.

[Kalbin ilacı, Allah'ın kazasına (takdir ettiği hükmün meydana gelmesine) razı olmaktır.]

[72] دَاءُ النَّفْسِ فِي الْجِرْصِ

Nefsün maraz[ı] hırşdadur.

[Nefsin hastalığı aşırı istek ve açgözlülüktedir.]

[73] دَلِيلُ عَقْلِ الْمَرْءِ قَوْلُهُ

Kişinün 'aqlınuñ delili söyledigi kelâmdur.

[Kişinin aqlının delili, söylediği sözdür. (İnsanın sözü, aqlının derecesini gösterir).]

[74] وَ دَلِيلُ أَصْلِهِ فِعْلُهُ

Ve kişinün aşlınuñ delili işlediği işdür.

[Ve insanın aslının (soyunun-sopunun) delili, yaptığı iştir.]

²¹ Bu karşılık hatalıdır. Tercümede yer alan "kimsenün" kelimesindeki -nün eki fazladır. Cümlelerin düzelmesi için bey' kelimesinin bey'inde şeklini alması gerekir.

²² Arapça cümledeki "vedüdet" kelimesine "güzel" değil, "(eşini) çok seven" karşılığının verilmesi gerekirdi.

²³ Şu mealde bir hadis vardır: "Sevimli ve çocuk doğuran kadınla evlenin. Ben ümmetlere sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim. Hıristiyanların ruhbanları gibi olmayın." (*Ebû Dâvud*, "Nikâh", 4; *Nesâî*, "Nikâh", 11).

[75] دَوَامُ السُّرُورِ بِرُؤْيَاةِ الْإِخْوَانِ

Sürürüñ dâ'im olması, mü'min kardeşüñi görmekledür.

[Sevincin devamlı olması, mümin kardeşini görmekledir.]

[76] دَوْلَةُ الْأَرْذَالِ آفَةٌ الرِّجَالِ

Kişinüñ devleti gitmek kişiye âfetdür.²⁴

[İnsanın devletinin (makam, zenginlik ve itibarının) yok olması, onun için musibettir.]

[77] دِينَارُ الشَّحِيحِ حَجَرٌ

Bahîlün altını taşdur.

[Cimrinin altını taştır.]

[78] دِينُ الرَّجُلِ خَدِينُهُ

Kişinüñ dîni dost[ı]dur.

[Kişinin dindarlığı, dostudur.]

[79] دَوْلَةُ الْمُلُوكِ فِي الْعَدْلِ

Pâdişahlaruñ devleti 'adâletdedür.

[Padişahların devleti (makam, zenginlik ve itibarı) adalettedir.]

[80] دَارَ مَنْ جَفَاكَ تُحْجِبُكَ

Sağ cefâ ideni hacîl itmek için sen müdârâ eyle.

[Sana eziyet edeni utandırmak için ona dostluk göster.]

[81] نُمَّ عَلَى (vr. 23b) كَظْمِ الْعَيْظِ يَحْمُدُ عَوَاقِبَكَ

Sen öykeñi yutmağa müdâvemet eyle ki 'âkıbetüñ hayr ola.

[Öfkeni tutmaya devam et ki sonun iyi olsun.]

Zel

[82] دَمُّ الْإِشْتِغَالِ مِنَ الْإِشْتِغَالِ بِهِ²⁵

İştigâlün kötüsü, iştigâle meşgûl olmağdur.

[Bir şeyle uğraşmanın kötüsü, o uğraşmayla meşgul olmaktır. (?)]

[83] ذَرِ الطَّاعِيَ فِي طُغْيَانِهِ

Sen azkıñı azkıñlığında terk eyle!

[Azgını azgınlığında bırak!..]

[84] ذَنْبٌ وَاجِدٌ كَثِيرٌ وَ أَلْفٌ طَاعَةٌ قَلِيلٌ

Bir güneh çok, biñ tâ'at azdur.

[Bir günah çok; bin ibadet, taat azdır.]

²⁴ Farklı yazılıştan dolayı bu karşılığı verildiği Arapça söz, *Nesrû'l-leâl'* nin diğer tercüme ve şerhlerinde دَوْلَةُ الْأَرْذَالِ آفَةٌ الرِّجَالِ şeklinde olup "Alçakların devleti (makamı, itibarı), değerli insanların felaketidir" manasında çevrilmiştir.

²⁵ Bu cümle, *Nesrû'l-leâl'* nin diğer tercüme ve şerhlerinde دَمُّ السَّيِّئِ مِنَ الْإِشْتِغَالِ بِهِ şeklinde. "Bir şeyi yermek onunla meşgul olmaktadır." manasında tercüme edilmiştir.

[85] ذَوَاقُهُ السَّلَاطِينَ عَرَفَةٌ²⁶

Pâdişâhların işareti ululuğdur.

[Sultanların işareti büyüklüktür.]

[86] ذِكْرُ الْأَنْبِيَاءِ يُنْزِلُ الرَّحْمَةَ

Enbiyâları zikr itmek, rahmet nâzil olmağa sebebdür.²⁷

[Peygamberleri anmak, rahmetin inmesine vesiledir.]

[87] ذُلُّ الْمَرْءِ فِي الطَّمَعِ

Kişinün zelil olması, tama‘dadur.

[İnsanın alçak olması tamahtadır. (Açgözlü kimse hor görülür).]

[88] ذَلِيلُ الْفَقْرِ غَزِيرٌ عِنْدَ اللَّهِ

Fakrın zelili, ‘inda’llah ‘azizdür.

[Fakirliğin hor görülen ve itibarsız olanı, Allah katında değerlidir. (Sevgili ve itibarlı olabilir).]

[89] ذَلِيقَةُ اللِّسَانِ رَأْسُ الْمَالِ

Feşâhat-i lisân sermayedür.

[Dilin doğru, hatasız ve akıcı olarak kullanılması, (insan için bir) sermayedir.]

[90] ذِكْرُ الْمَوْتِ جَلَاءُ الْقُلُوبِ

Mevt[i] zikr itmek kalbi cilâlandırır.

[Ölümü anmak kalbi parlatır.]

[91] ذِكْرُ الشَّبَابِ حَسْرَةٌ

Yigitligi zikr itmek ziyâde guşşadur.

[(Yaşlılıkta) gençliği anmak, çok keder ve tasaya sebeptir.]

Ra

[92] رُؤْيَا الْحَبِيبِ جَلَاءُ الْعَيْنِ الْقُلُوبِ²⁸

Dostı görmek, kalb gözinün cilâsıdır.

[Dostu görmek, kalp gözünü parlatır.]

[93] رَاعِ أَبَاكَ يُرَاعِكَ ابْنُكَ

Sen babağa ri‘âyet eyle ki oğlun da saña ri‘âyet itsin...

[Sen babana hürmet et ki, oğlun da sana saygı göstereceksin...]

[94] رَفَاهِيَةٌ فِي الْأَمْنِ (vr. 24a)

Şâzlıqla geçinmek emînlikdedür.

[Sevinçli olarak geçinmek güvenliktedir.]

²⁶ Bu cümle, *Nesrü'l-leâlî*'nin diğer tercüme ve şerhlerinde مَحْرَقَةُ السَّلَاطِينَ مَحْرَقَةُ السَّقَاتِين şeklinde olup "Sultanların yiyecek ve içeceklerini çok tatmak dudakları yakıcıdır" manasında çevrilmiştir.

²⁷ Bu söz, *Nesrü'l-leâlî*'nin bazı tercüme ve şerhlerinde ذِكْرُ الْأَوْلِيَاءِ مَثْرَبَةُ الرَّحْمَةِ şeklinde. "Velileri anmak (ilahi) rahmeti indirir" manasında çevrilmiştir.

²⁸ Bu cümle, *Nesrü'l-leâlî*'nin diğer tercüme ve şerhlerinde رُؤْيَا الْحَبِيبِ جَلَاءُ الْعَيْنِ şeklinde. "Dostu (sevgiliyi) görmek, gözü aydınlatır" manasında tercüme edilmiştir.

[95] رُتْبَةُ الْعِلْمِ أَعْلَى الرُّتْبِ

'İlm mertebesi, mertebelerün a'lâsıdır.

[İlim derecesi, derecelerin en üstünüdür.]

[96] رِزْقُكَ يَطْلُبُكَ فَاسْتَرْحُ

Rızkuñ seni taleb ider; sen rāhat ol.

[Rızkın seni arayıp bulur; sen rahat ol.]

[97] رَسُولُ الْمَوْتِ الْوَلَادَةُ

Ölmek resül[i], anadan doğmağdur.

[Ölümün elçisi, anadan doğmaktır.]

[98] 29 رِوَاةُ الْحَدِيثِ انْتِسَابٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ

Hadisün rāvileri, Resülu'llāha müntesiblerdür.

[Hadisi rivayet edenler, Allah Resülü (Hazret-i Muhammed s.a.v.) ile alâkalıdır.]

[99] رُغُونَاثُ النَّفْسِ عِنْدَ مَتْبِعِهَا

Nefsün hamâkat[i] nefsün zahmet[i]dür.

[Nefsin ahmaklığı, nefsin zahmetidir.]

[100] 30 رَاعِ الْحَقَّ عِنْدَ غَلَبَاتِ

Vaqt-i izdihâmda sen haqka ri'âyet eyle.

[Kalabalık zamanında sen hakkı (doğru, adaletli ve Allah'ın emrine uygun olanı) gözet.]

[101] رَفِيقُ الْمَرْءِ دَلِيلُ عَقْلِهِ

Kişinün refiği 'aqlınun delil[i]dür.

[Kişinin arkadaşı aklının delilidir. (Aklına yol gösterir veya aklının derecesi hakkında bir fikir verir).]

Ze

[102] زِنَ الرَّجَالِ بِمَوَازِينِهِمْ

Sen herkese kıadrine göre ta'zîm eyle.

[Sen herkese değerine göre saygı göster.]

[103] زَحْمَةُ الصَّالِحِينَ رَحْمَةٌ

Şâlihlerün zahmeti rahmetdür.

[Salihlerin zahmeti rahmettir.]

[104] زَحْمَةُ الْعَاقِلِ كَثِيرَةٌ

'Ākılıñ zahmeti çokdur.

[Akıllı kişinin zahmeti çoktur.]

²⁹ Bu sözün ilk kelimesi, *Nesrü'l-leâlî*'nin diğer tercüme ve şerhlerinde "rivâyetü'l- şeklindedir.

³⁰ Bu cümle, *Nesrü'l-leâlî*'nin diğer tercüme ve şerhlerinde رَاعِ الْحَقَّ عِنْدَ غَلَبَاتِ النَّفْسِ şeklindedir. Umumiyetle "Nefsin baskın çıkması esnasında hakka (doğruya, Allah'ın kelamına uygun olana, adalete) riayet et!" manasında çevrilmiştir. Mütercimim tercümesine esas aldığı *Nesrü'l-leâlî* metninde, anılan vezice sonundaki "en-nefs" kelimesi muhtemelen noksan olduğu veya kendisi tarafından fark edilmediği için, cümlenin hatalı çevrildiği görülmektedir. Bu karşılığın, "Kalabalık zamanında doğru olanı gözet; yalnız kaldığında nefsinin isteğine göre davranabilirsin..." şeklinde anlaşılma ihtimali de vardır. Hâlbuki Hz. Ali'nin, temel İslam kaynaklarına uygun olarak- sadece kalabalıklar karşısında değil, yalnızken de hakka uymayı telkin ettiği bilinmektedir.

[105] زَوَالُ الْعَالَمِ أَهْوَنُ مِنْ مَوْتِ الْعَالَمِ

‘Âlemün zâ’il olması, ‘âlimün mevtinden âsândur.

[Âlemin yok olması, âlimin ölmesinden kolaydır. (Daha hafif, daha zararsızdır).]

[106] زُرَّ الْمَرْءَ عَلَى قَدْرِ إِكْرَامِهِ لَكَ

Bir kimse[y]i sağa etdiği ikrâm miqdârı ziyâret eyle.

[Bir kimseyi sana ettiği ikram kadar ziyaret et.]

[107] زُهِدُ الْعَامِي مَضَلَّةٌ

Câhilün şalâhiyyeti dâlâletdür.

[Cahilin iyilik ve doğruluğu (sofuluğu), kendisini sapıklığa düşürür.]

(vr. 24b)

[108] زِيَارَةُ الْحَبِيبِ إِطْرَاءُ الْمَحَبَّةِ

Dost[ı] ziyâret etmeklik, muhabbetin medhîni ziyâde ider.³¹

[Dostu ziyaret etmek, sevginin övgüsünü artırır.]

[109] زَوَايَا الدُّنْيَا مَشْحُونَةٌ بِالرَّزَايَا

Dünyānuñ küşeleri muşîbet ile doludur...³²

[Dünyanın köşeleri musibet(ler)le doludur...]

[110] زِيَارَةُ الضُّعْفَاءِ مِنَ التَّوَاضُّعِ

Za‘îfleri ziyâret itmek tevâzu‘dandır.

[Zayıfları ziyaret etmek tevazudandır.]

[111] زِينَةُ الْبَاطِنِ خَيْرٌ مِنْ زِينَةِ الظَّاهِرِ

Bâtıñ zînetlendirmek, zâhiri zînetlendirmekten hayırlıdır.

[İçyüzü (kalbi, görünmeyen tarafı) süslemek, dış yüzü süslemekten daha iyidir.]

Sin

[112] سُوءُ الظَّنِّ مِنَ الْحَزْمِ

Kötü zann, noqsândandır.³³

³¹ İptirâ kelimesinin medh ü senâda mübâlagaya, yani övgüde abartmak, aşırı gitmek manası vardır. Fakat aynı kelimenin tazelenmek manasına geldiği de bilinmektedir. *Nesrû'l-leâlî*'nin birçok mütercimi, bu vecizeye “Dostu ziyaret, sevgiyi tazeler” karşılığını vermiştir. Mesela, 15. asır Osmanlı âlimlerinden Mustafa bin Şücâ, anılan Arapça cümleyi şöyle tercüme etmiştir: “Ya’nî dimekdür ki habîbini ziyâret itmeklük muhabbete tarâvet virüp tâzelenirür.” (Mustafa bin Şücâ, *Tercüme-i Nesrû'l-leâlî*, Millet Yazma Eser Ktp. A. Emîrî, Şer’iye No. 629, vr. 38b). 16. asır şairlerinden Acem Mâtemî, aynı vecizeye şu karşılığı vermiştir: “Dôsta her nefes karîb olmak/ Tâze kılmak durur tarîk-ı vidâd” (Mâtemî, *Tercüme-i Nesrû'l-leâlî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, No. 5404, vr. 125b). [Dosta her an yakın olmak, sevgi ve dostluk yolunu yenilemektir.] Yine 16. asır Osmanlı şairlerinden Rihletî, bu Arapça sözü şöyle tercüme etmiştir: “Kıl ziyâret habîbi sıdk ile tâ/ Dôstluk tâze ola çün gülzâr” (Rihletî, *Tercümetü'l-leâlî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, No. 1350, vr. 27b-28a). [Dostu kalp temizliğiyle ziyaret et ki dostluk gül bahçesi gibi taze olsun (yenilensin).]

³² Bu cümlelerin son kelimesi, önce “dolmuş”, sonra onun üstü çizilerek ضولدر şeklinde yazılmıştır. Arapça cümledeki “meşhûn”un Türkçe karşılığı dolu olduğu için biz bunu tercih ettik.

³³ Mütercim, Arapça cümlelerin sonundaki “hazm” kelimesine “noksân” diye hatalı bir karşılık vermiştir. حزم (hazm), sağlam ve doğru görüş, işine basiretle bakıp onu sağlam kazığa bağlamak manasındadır. Bu cümlede, sağlam, doğru görüş sahibi olmak ve hilelerden korunmak için basiretli davranmak gerektiği belirtiliyor. Bundan dolayı vecizenin “Kötü zan, ihtiyatlı oluş âlâmetlerindendir.” manasında çevrilmesi gerekirdi. Nitekim “Tedbirlilik, kötü ihtimâlleri düşünmenin sonucudur.” şeklinde tercüme edilebilecek şöyle bir hadis vardır: الحزم سوء الظنِّ (Kuzâî 1999: 36). Tahminimize göre, mütercim Arapça cümleyle bu karşılığı verirken, “...Zannın çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır...” (Kur’an, Hucurât Suresi, 49/12) mealindeki ayeti göz önünde bulundurmuştur. Eğer Arapça cümlelerin son kelimesi “nuksân” olsaydı, o takdirde bu karşılık doğru olurdu. Söz konusu vecizedeki kötü zannı, günah olan ve bundan dolayı kaçınılması gereken zanlar içinde değil, aldanmamak ve

[Kötü zan, kusur(lu davranışlar)dandır.]³⁴

[113] سُرُورَكَ بِالدُّنْيَا مِنَ الْغُرُورِ

Dünyâ ile sevinmeklik gurûrdandır.

[Dünya (nimeti, menfaati, makamı vb.) ile sevinmek, gurur(güvenilmeyecek şeye güvenip aldanmış olmak)dandır.]

[114] سُوءُ الْخُلُقِ وَحُشَّةٌ لَا خَلَاصَ مِنْهَا

Kötü hüy bir vahşetdür; andan hâlâş olmaz.

[Kötü huy, kurtuluşu olmayan bir yalnızlık ve kederdir.]

[115] سِيرَةُ الْمَرْءِ تُنْبِئُ عَنْ سَرِيرَتِهِ

Kişinüñ gidişi sırrından haber verir.

[Kişinin gidişi, gizli işlerinden haber verir.]

[116] سَلَامَةُ الْإِنْسَانِ فِي حِفْظِ اللِّسَانِ

İnsânüñ selâmeti lisânını hıfzıdadur.

[İnsanın esenliği dilini tutmadadır.]

[117] سُكُوتُ اللِّسَانِ سَلَامَةُ الْإِنْسَانِ

Lisânüñ sükûti, insânüñ selâmet[i]dür.

[Dilin söz söylememesi, insanın esenliğidir.]

[118] سَلَامَةُ الْإِنْسَانِ فِي حَبْسِ اللِّسَانِ

İnsânüñ selâmeti lisânını habsdedür.

[İnsanın esenliği dilini tutmadadır.]

[119] سَادَةُ الْأُمَّةِ الْفُقَهَاءُ

Ümmetüñ ulusu ‘ulemâdur.

[Ümmetin büyüğü, (İslami ilimleri bilen) âlimlerdir.]

[120] سَكَرَةُ الْأَحْيَاءِ سُوءُ الْخُلُقِ (vr. 25a)

Dirilerüñ sarhoşlığı kötü hüydur.

[Dirilerin sarhoşluğu kötü huydur.]

[121] سِلَاحُ الضُّعْفَاءِ شِكَايَةٌ

Ža‘iflerüñ silâhı şikâyetdür.

[Zayıfların silâhı şikâyettir.]

hatalı bir karar vermemek gayesiyle basiretli olmak, bütün ihtimalleri hesaba katmak manasında anlamak daha uygun görünüyor. Yine Hucurât Suresinin şu mealdeki ayeti, sonuçta pişman olmamak için, bilhassa yoldan çıkmış kimseler tarafından getirilen haberlerin iyice araştırılmasını gerektiriyor ki, bu da işine basiretle bakmak ve onu sağlam yapmak demektir: “Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.” (Kur’an, Hucurât Suresi, 49/6).

³⁴ Bu cümlenin “Kötü zan, işine basiretle bakıp onu sağlam yapmak alâmetlerindedir.” manasında çevrilmesi gerekirdi. Nitekim şair Hâfız, bahis konusu veczeyi “Ayıklıkdandırur [bil] yaramaz zann/ Kemâl-i ‘akl ile her sanuyı san” (Hâfız, *Lü’lü’-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 110b) şeklinde çevirerek kötü zannın, uyanıklık ve aklı başında bulunmaktan ileri geldiğini ifade etmiştir. 16. asır Osmanlı şairlerinden Rihletî de bu Arapça cümleyi çevirirken, her şeyden ihtiyat ve korkunun, akıl ve takvadan olduğunu belirtmiş; onun devamında, kötü düşünen ve herkesin kötülüğünü isteyen bir kimse olmamayı tavsiye ederek “Güzel düşün. Çünkü zan güzelliği (insanlar hakkında iyi zanda bulunmak) imandandır.” demeyi de ihmal etmemiştir: “Akl ü perhîzden dürür el-hak/ İhtiyât ü hirâs her şeyden/ Bed-gümân olma fikr yahşî kıl/ Oldı îmândan çü hüsn-i zan” (Rihletî, *Tercümetü’l-leâli*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, No. 1350, vr. 28b).

[122] سُمُو الْمَرْءِ فِي التَّوَضُّعِ

Kişinin ‘âlî olması tevâzu‘dadur.

[Kişinin yüksekliği, alçakgönüllü oluştadır.]

Şin

[123] شَيْنُ الْعِلْمِ الصَّلْفُ

‘Âlimün ‘aybı, hadden ziyâde tekebbürlükdür.

[Âlimin kusuru, haddinden fazla büyüklenmektir.]

[124] شَرُّ الْأُمُورِ أَقْرَبُهَا مِنَ الشَّرِّ

İşlerin şerlisi şerre yakın olandır.

[İşlerin kötüsü, kötülüğe yakın olandır.]

[125] شَمَزٌ فِي طَلْبِ الْجَنَّةِ

Cenneti talep itmekde sen çemren!..

[Cenneti isteme konusunda kolu, paçayı kıvırıp sıva (o yolda çalışmaya başla)!..]

[126] شُحُّ الْعَنِيِّ عُقُوبَةٌ

Zengine buh[ı] ‘uqūbetdür.

[Cimrilik etmesi, zengin için bir cezadır.]

[127] شَمَّةٌ مِنَ الْمَعْرِفَةِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرِ الْعَمَلِ

Az ma‘rifet, çok ‘amelden hayırlıdır.

[Az marifet, (ilim ve irfan olmaksızın) çok amelden hayırlıdır.]

[128] شَيْبُكَ نَاعِيكَ

Senin ihtiyârlığıñ saña mevtün haberidür.

[Senin yaşlılığın, sana ölümün haberidir.]

[129] شِفَاءُ الْجَنَانِ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ

Ḳalbün şifâsı, Ḳur’ân oğumağdur.

[Kalbin (şüphe, inkâr, kibir, riya vb. hastalıklarının) şifası, Kur’an okumaktır.]

[130] شَحِيحٌ غَنِيٌّ أَفْقَرُ مِنْ فَقِيرٍ سَخِيٍّ

Bahîl olan ganî, sahî olan fağîrden fağîrdür.

[Cimri olan zengin, cömert fakirden daha yoksuldur.]

[131] شَرَطُ الْأَلْفَةِ تَرْكُ الْكُلْفَةِ

Ḳonuşmanın şart[ı] meşakkati terk itdirmektür.³⁵

[(Samimi) konuşmanın şartı, zahmet(verici resmî hâl ve çekingen fiiller)i bıraktırmaktır.]

³⁵ Bu sözün, “Alışma ve dostluğun şartı, zahmet(verici resmî hâller)i terk etmektir.” şeklinde çevrilmesi gerekirdi. Her ne kadar ülfet’in konuşma manası varsa da burada alışma ve dostluk manasının tercih edilmesi uygun olurdu. Yine Arapça vecizedeki külfete sadece “meşakkat” karşılığının verilmesi maksadı anlatmak için yeterli görünmemektedir. Zahmet manası olan “külfet”in, burada “insana zahmet verici, yabancılara yapıldığı gibi resmî ve çekingen davranış” manasında kullanıldığı belirtilmeli; Arapça cümledeki “terk” kelimesine “terk etmek” veya “bırakmak” karşılığı verilmeliydi. Anılan kelimeyi “terk etdirmek” şeklinde çeviren mütercim, tahminimize göre, görüşen kimsenin, zahmet verici resmî davranışı bırakmayı konuştuğu kişiye teklif etmesi manasında kullanmıştır.

[132] شَرُّ النَّاسِ مَنْ يَتَّقِيهِ النَّاسُ

Nâsuñ şerlisi, nâs kendiden korğan kimsedir.

[İnsanların kötüsü, halkın kendisinden korktuğu kimsedir.]

Şād (25b)

[133] صِدْقُ الْمَرْءِ نَجَاتُهُ

Gerçek söylemek kişinün necât[ı]dur.

[Doğru söylemek, kişinin kurtuluşudur. (Dünya ve ahirette ceza ve belalardan kurtulmasını, esenlik içinde olmasını sağlar.)]

[134] صِحَّةُ الْبَدَنِ فِي الصَّوْمِ

Şihhat-i beden şavmdadır.

[Bedenin sağlığı oruç tutmaktır.]

[135] صَبْرُكَ يُورِثُ الظَّفَرَ

Senün şabruñ zafer peydâ ider.

[Senin sabrın başarıyı meydana getirir.]

[136] صَلَوةُ اللَّيْلِ بِهَاءٍ بِالنَّهَارِ

Gice namâzı gündüz zinet[i]dür.

[Geceleyin (teheccüd gibi nafîle) namaz kılmak, gündüz zinetidir.]

[137] صَلَاحُ الْبَدَنِ فِي السُّكُوتِ

Bedenün şalâhiyyeti sükütdadır.³⁶

[Vücudun iyiliği, takvası susmaktadır.]

[138] صَلَاحُ الْإِنْسَانِ فِي حَفْظِ اللِّسَانِ

İnsânun şalâhiyyeti lisâmı hıfzıdadur.³⁷

[İnsanın iyiliği, takvası dilini tutmasındadır.]

[139] صَاحِبُ الْأَخْيَارِ تَأْمَنُ الْأَشْرَارَ

Sen eyülere muşâhib ol ki, kötülerün şerrinden emîn olasın.

[İyilerle görüş, arkadaşlık et ki kötülerin şerrinden emin olasın.]

[140] صَمْتُ الْجَاهِلِ سِتْرُهُ

Câhilün sükütü cehl[i] setrdür.

[Cahilin söz söylememesi, kendi (bilgisizlik) kusurunu örter.]

[141] صِلِ الْأَرْحَامَ يَكْفُرْ حَسْمَكَ

Sen şıla-i rahm it ki hizmetçün çoğalsın.

[Yakınlarını ziyaret et ki (ihtiyaç duyduğunda) yanında yer alacak kişiler çoğalsın.]

[142] صَلَاحُ الدِّينِ فِي الْوَرَعِ وَفَسَادُهُ فِي الطَّمَعِ

Dinün şalâhı vera'da, fesâdı tama'dadır.

[Dindarlığın iyiliği takvada, bozukluğu ise açgözlülüktedir.]

³⁶ Arapça cümledeki "salâh" kelimesine "salâhiyyet" değil, "salâh" karşılığının verilmesi uygun olurdu. Çünkü "salâhiyyet" dilimizde başka bir mana ifade eder.

³⁷ Bu Arapça cümledeki "salâh" kelimesine de "salâhiyyet" değil, "salâh" karşılığının verilmesi uygun olurdu.

Dâd

[143] ضَلَّ سَعَىٰ مِنْ رَجَىٰ غَيْرَ اللَّهِ

Allâh'ın gayriden recâ idenün sa'y[i] dâlâlet oldu.

[Allah'tan başkasından ümid edenin emeği kaybolur (boşa gider).]

[144] ضَمِنَ اللَّهُ رِزْقَ كُلِّ أَحَدٍ

Hâk Te'âlâ herkesün rızıkına kefil oldu.³⁸

[Yüce Allah, herkesin rızıkına kefildir.]

[145] ضَرَبُ الْحَبِيبِ أَوْجَعُ

Dostun darbu pek (vr. 26a) ağrıdır.

[Dostun vuruşu çok acı verir.]

[146] ضِيَاءُ الْقَلْبِ مِنْ أَكْلِ الْخَلَالِ

Kıalbün ziyâsı helâl yemekdendir.

[Kalbin aydınlığı, helâl yemektedir.]

[147] ضَرَبُ اللَّسَانِ أَشَدُّ مِنْ طَعْنِ السِّنَانِ

Lisân ile dögmek, mızrak ile dögmekten çetindir.

[Dille dövmek, mızrakla dövmekten daha şiddetlidir.]

[148] ضَلَّ مَنْ رَكَنَ إِلَى الْأَشْرَارِ

Şerliye meyl iden kimse azdı.

[Kötülük eden kimseye meyleden, yolunu şaşırması; sapkınlığa düşmüştür.]

[149] ضَلَّ مَنْ بَاعَ الدِّينَ بِالدُّنْيَا

Dîni dünyâya bey' iden kimse ziyân itdi.

[Dinini dünya (hayatı, keyfi, menfaati, makamı vb.) için satan kimse zarar etmiştir.]

[150] ضَيْقُ الْقَلْبِ أَشَدُّ مِنْ ضَيْقِ الْبَيْدِ

Kıalb darlığı el darlığından çetindir.

[Gönül darlığı, el darlığından daha şiddetli(daha ağır, daha çetin)dir.]

[151] ضَاقَ صَدْرُ مَنْ ضَاقَ يَدُهُ

Eli dar olanın kıalbi dar oldu.

[Eli dar olanın, kalbi dar olur.]

[152] ضَاقَتِ الدُّنْيَا مِنَ الْمُتَبَاغِضِينَ

Biri birine buğz idenlere dünyâ dar oldu.

[Birbirine kin güden ve düşmanlık edenlere dünya dar olur.]

Ṭı

[153] طَابَ وَقْتُ مَنْ وَتَّقَىٰ بِاللَّهِ

Allâh'a i'timâd iden kimsenün vaḳti eyü oldu.

[Allah'a güvenen kişinin vakti iyi geçer.]

[154] طُوبَىٰ لِمَنْ رُزِقَ بِالْعَافِيَةِ

³⁸ Bu cümlede, şu mealdeki ayetlere işaret edilmektedir: “Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızıkı Allah’a ait olmasın...” (Kur’an, Hud Suresi, 11/ 6). “Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir.” (Kur’an, Zariyat Suresi, 51/ 58).

Sa'âdet, 'âfiyet ile merzûk olan kimse içündür.

[Mutluluk, sağlıkla rızıklanmış olan kimse içindir.]

[155] طُولُ الْعُمُرِ مَعَ الطَّاعَةِ مِنْ جَلْعِ الْأَنْبِيَاءِ

Ṭā'at ile 'ömürün uzun olmaqlığı, enbiyâ hil'atlerindendir.

[İbadetle ömrün uzun olması, peygamberlerin değerli elbisesindedir.]

[156] طَالَ عُمُرُ مَنْ قَصُرَ تَعَبُهُ

Meşakqati az olanın 'ömri uzun oldu.

[Zahmet ve sıkıntısı az olanın ömrü uzun olur.]

(vr. 26b)

[157] طَلَبُ الْأَتْبِ أَوْلَى مِنْ طَلَبِ الذَّهَبِ

Edeb taleb itmek, altun taleb itmekden evlâdur.

[Edepi isteyerek öğrenmek, altın kazanmaktan daha iyidir.]

[158] طَرُ مَعَ الْأَشْكَالِ

Sen hûn (?) ile bile uç!³⁹

[Kendi emsalinle birlikte uç!]

[159] طَالَ حُزْنٌ مَنْ قَصُرَ رَجَاؤُهُ

Recâsı az olanın elemi çok oldu...

[Ümidi az olanın kederi, tasası uzun olur...]

[160] طَاعَةُ الْعَدُوِّ هَلَاكٌ

Düşmânın ṭā'ati helâkdür.

[Düşmana boyun eğmek ölmek, mahvolmaktır.]

[161] طَاعَةُ اللَّهِ غَنِيمَةٌ

Allâh'a ṭā'at ganimetdür.

[Allah'a itaat ve ibadet ganimet(külfetsiz bir nimet)tir.]

[162] طَوْبَى لِمَنْ لَا أَهْلَ لَهُ

Sa'âdet, ehli olmayan kimse içündür.

[Mutluluk, ailesi (tabi ve taraftarları olmayan) kimse içindir.]

زı

[163] ظَلَمَ الْمَرْءُ يَصْرَعُهُ

Kişinin zulmi kendi[y]i mecnûn ider.⁴⁰

[Kişinin zulmü, kendisini deli gibi eder.]

³⁹ Mütercim, Arapça cümledeki "eşkâl" kelimesini ne olduğu belirsiz biçimde çevirmiştir. Anılan kelimeye o devrin Türkçesine göre, "benzeşler" veya "emsâl" gibi bir karşılığın verilmesi gerekirdi.

⁴⁰ Bu cümle, "Kişinin zulmü kendisini düşürür (başına belalar getirir)" manasında çevrilebilirdi.

[164] ظَلَمَ الْمَلُوكُ أَوْلَى مِنْ دَلَالِ الرَّعِيَّةِ

Re‘âyānuñ eyü hūyından pâdişâhların zulmi evlâdur.⁴¹

[Padişahların zulmü halkın iyi huyundan, daha uygundur.]

[165] ظَلَامَةُ الْمَظْلُومِ لَا تَضِيغُ

Mazlûmuñ âhı zâyî‘ olmaz.

[Mazlumun ahı zayi olmaz. (Feryat ve bedduası boşa gitmez; intikamı er-geç zalimden alınır.)]

[166] ظَلَمَ الظَّالِمُ يَفُودُهُ إِلَى الْهَلَاكِ

Zâlimiñ zulmi kendi[y]i helâke çeker.

[Zâlimin zulmü kendisini helâke (ölüme) götürür.]

[167] ظَمًا الْمَالُ أَشَدُّ مِنْ ظَمِّ الْمَاءِ

Mâl şusuzlığı, şu şusuzlığından eşeddür.

[Mal şusuzluğu (mal ve kazanç elde etme arzusu), su arzusu ve ihtiyacından daha şiddetlidir.]

[168] ظِلُّ السُّلْطَانِ كَظْلِ اللَّهِ

Pâdişâhuñ gölgesi, Allah gölgesi gibidür.

[Padişahın gölgesi (sayesi, himayesi), Allah’ın gölgesi gibidir.]

[169] ظَلَمَةُ الظَّالِمِ يَظْلِمُ الْإِيمَانَ

Zâlimüñ zulmi imânını qarardır.

[Zalimin zulmü imanını karartır.]

[170] ظِلُّ عُمْرِ الظَّالِمِ قَصِيرٌ

Zâlimüñ ‘ömrünüñ gölgesi kışadur.

[Zâlimin ömrünün gölgesi kısa olur.]

⁴¹ Bu cümle, *Nesrû’l-leâli* mütercimleri tarafından az-çok farklı şekillerde çevrilmiştir. Mesela 15. asır Osmanlı şairlerinden Hâfız, “Beyin zulmü, halkın şımarıp meşru olmayan bidatlar, yani İslam dinine aykırı yenilikler icad etmesinden daha iyidir” manasında çevirmiştir: “Begün zulmi yeg andan kim ra’iyyet/ Kıla nâz ide nâ-meşrû’ bid’at” (Hâfız, *Lü’lü’-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 113a). Yine H. 902/ M. 1496-97 yılında hayatta olduğu eserinden anlaşılan Mustafa bin Şücâ’, aynı cümleyi, sultanın zaman zaman hataları ve haksızlıkları meydana gelse de bir memleketin başında olmasının, bulunmayıp halkın birbirine zulmetmesinden daha iyi olduğu manasında çevirip açıklamıştır: “Beglerün zulmi yegrekdür ra’iyyetinün zelelinden. Ya’nî dimekdür ki bir memleketde pâdişâh olmak yegrekdür eger zulm dahı iderse, pâdişâh olmayup ra’iyyet birbirine ta’addî itmekden. Zîrâ memleketde ki pâdişâh olmaya, eşirrâ hücum idüp ol diyâr halkınun mâl ü menâline ve ehline ta’addî idüp zarar virürler. Memleket halkına zelel ve horlukdur. Andan ise şekk yokdur ki memleketde pâdişâh olmak yegrekdür, eger zulm dahı idecek olursa...” (Mustafa bin Şücâ’, *Tercüme-i Nesrû’l-leâli*, Millet Yazma Eser Ktp. A. Emîrî, Şer’iye, No. 629, vr. 53a). 16. asır şairlerinden Rihletî ise bu Arapça sözü şu manada tercüme etmiştir: “Dünya işinin düzeni için büyüğün, küçüğün belli olması iyidir. Hükümdarların zulmü, halkın büyükleşmesinden daha az zararlıdır.”: “Kâr-ı ‘âlem nizâmı için bes/ Yegdürür ulı kiçi bellü ola/ Zulm-i şehler ki kemdürür andan/ Bir ra’iyyet ta’azzum eyleye tâ” (Rihletî, *Tercemetü’l-leâli*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, No. 1350, vr. 36a). 17. asır âlim ve şairlerinden Aksaraylı Dânişî Şâban Efendi bu cümleyi şöyle çevirmiştir: “İntizâm ü nizâm için teklif/ ‘Add olur mücibât-ı devletden/ Zulm-ı şâhân ne denlü bed ise de/ Yegdür evbâşi-i ra’iyyetden” (Dânişî, *Terceme-i Nesrû’l-leâli*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Mikrofilm Arşivi, No. 3273, vr. 76b). [İntizam ve nizam için teklif (zor bir şey istemek, bir vazife ileri sürmek, bazı emir ve yasaklara uygun davranmakla vazifelenmek), devletin gereklerinden sayılır. Hükümdarların “zulm”ü ne kadar kötüyse de vergi veren ve idare edilen halkın aşığılığından daha iyidir.] Hayatı boyunca Kur’an ve sünnete sadık olduğu bilinen Hz. Ali’nin, iş başında bulunan devlet reislerinin zulmünü hoş görmesi, bizce, mümkün değildir. Çünkü bir hükümdarın idaresi altında bulunan ve vergi veren halkın da, devlet başkanlarının da her çeşit zulümden sakınması, adil olması, Müslümanlığın gerektirdiği vazifeler arasında yer alır.

[171] ظلُّ الكَرِيمِ فَسَيُجُّ (vr. 27a)

Kerem şâhibinün gölgesi genişdür.

[İyilik ve cömertlik edenin gölgesi geniş (fayda ve himayesi bol) olur.]

[172] ظلُّ الأَعْوَجِ أَعْوَجُ

Egrinün gölgesi egridür.

[Eğrinin gölgesi eğri olur.]

‘Ayn (vr. 27b)

[173] عَشْنُ قَنَاعًا تَكُنْ مَلِكًا

Sen kanâ‘at ile yaşa ki pâdişâh olasın.

[Kanaatle yaşa ki sultan gibi olasın.]

[174] غَيْبُ الْكَلَامِ طَوِيلُهُ

Kelâmuñ ‘aybı uzun olmağdur.

[Sözün kusuru, uzun olmasıdır.]

[175] عَاقِبَةُ الظَّالِمِ وَخِيَمَةٌ

Zâlimün ‘âkıbeti şedîddür.⁴²

[Zalimin sonu şiddetli(azap görmek)tir.]

[176] غُلُوُّ الْهَمَّةِ مِنَ الْإِيمَانِ

Himmeti ‘âlî eylemek imândandır.

[Gayreti yüksek tutmak, imandandır.]

[177] عَدُوٌّ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيقٍ جَاهِلٍ

Akıllı düşmân câhil dostdan hayırlıdır.

[Akıllı düşman, cahil dosttan hayırlıdır.]

[178] عُسْرُ الْمَرْءِ مُقَدِّمَةُ الْبُئْسِ

Kişinün fakrı devletden evveldür.⁴³

[Kişinin yoksulluğu devlet(nimet ve saadet)ten öncedir.]

[179] عَلَيَّكَ فِي الْجَفْظِ دُونَ الْجَمْعِ فِي الْكُتُبِ

Sen kitâblarda cem‘den gayrı hıfza mülâzemet eyle.

[Sen kitapları toplamak yerine hatırda tutmaya devam et!]

[180] عُقُوبَةُ الظَّالِمِ سُرْعَةُ الْمَوْتِ

Zâlimün ‘uqûbeti tez ölmekligidür.

[Zalimin cezası, tez vakitte öl(dürül)mesidir.]

[181] عَقِيبَ كُلِّ لَيْلٍ يَوْمٌ

Her bir gicenün âhîri gündüzdür.

[Her gecenin sonu gündüzdür.]

⁴² Arapça vecizenin sonundaki “vahîmetün” kelimesine “şedîd” değil, “tehlikeli” karşılığının verilmesi uygun olurdu.

⁴³ Bilindiği gibi, Arapça vecizedeki “‘usr”, zorluk, “yüsr” ise kolaylık demektir. Sözün bu manalara göre çevrilmesi gerekirdi. Mütercim, usr’a fakr (yoksulluk), yüsr’e ise devlet (nimet, saadet) karşılığını vererek serbest bir çeviri yolunu tutmuştur.

Ġayn (vr. 27a)⁴⁴

[182] غَنِيمٌ مِّنْ سَلَمٍ

Selâmetde olan kimse Ġanîmetde oldu.

[Esenlikte olan kişi ganîmette(kûlfetsiz nimette)dir.]

[183] غَلَا قِدْرُ الْمُتَوَكِّلِينَ

Umûrın Allâh'a ışmarlayanların çölmegi kaynar.

[İşlerini Allah'a havale edenlerin tenceresi kaynar. (Yiyecek yemeği bulunur).]⁴⁵

[184] غَمْرَةُ الْمَوْتِ أَهْوَنُ مِنْ مُجَالَسَةِ مَنْ لَا يَهْوَاهُ قَلْبُكَ

Mevt şusuzluğu, sevmedigün kimse ile oturmağdan ehvendir.⁴⁶

[Ölüm esnasındaki susuzluk, sevmediğin kimseyle oturmaktan daha kolaydır.]

[185] غَلَامٌ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ شَيْخٍ جَاهِلٍ

'Akıllı olan yigit câhil kıocadan hayırlıdır.

[Akıllı olan genç, cahil yaşlıdan daha iyidir.]

[186] غَابَ حَظُّ مَنْ غَابَ نَفْسُهُ

Kendi Ġâ'ib olan kimsenün naşîb[i] de Ġâ'ib oldu.

[Kendisi kaybolan kimsenin nasibi de kaybolur.]

[187] غَلَاءُ قَدْرِ الْمُتَّقِينَ

Allah'dan kıorķanların çölmegi kaynar.

[Allah'tan korkanların tenceresi kaynar.]

[188] غَدَرَكَ مِنْ ذَلِكَ عَلَى الْإِسَاءَةِ

Kötülüge seni delâlet iden kimse saņa Ġadr etdi.

[Seni kötü işe sevk eden sana hainlik ve vefasızlık etmiştir.]

[189] عَشَّكَ مِنْ اسْخَطِكَ بِالْبَاطِلِ

Seni bâtil ile Ġađablandırın kimse seni setr itdi.⁴⁷

[Seni bâtilla kızdıran kimse seni örtmüştür (?).]

[190] عَضُّكَ عَنِ الْحَقِّ مَقْبَحَةٌ

Senün Ġađabuę kıbiĠdür.

[Senin doğruya öfkelenmen ne çirkindir!..]

⁴⁴ Vr. 27b'de ayınla başlayan Arapça vecizelerden sonra fe harfiyle başlayan sözler yer almaktadır. Biz bunun müstensihthen ileri gelen bir karıştırma olduğunu düşünerek onun devamında Ġayınla başlayan sözlere yer verdik.

⁴⁵ Kur'an'da müminlerin Allah'a tevekkül etmesi emredilmiş (Â-i İmran Suresi, 3/ 160; TeĠabun Suresi, 64/ 13); Onun tevekkül edenleri sevdiği (Â-i İmran Suresi, 3/ 159) bildirilmiştir. Ancak tevekkülün insanın üzerine düşen çalışma, işlerin sebeplerine yapışma gibi vazifeleri yerine getirdikten sonra Allah'a dayanması ve Ona güvenmesi manasına geldiğini burada hatırla(t)mak uygun olur. "İnsan için ancak çalıştığı vardır" (Necm Suresi, 53/ 39) mealindeki ayet, çalışmaksızın bir kazanç elde edilemeyeceğini belirttiği gibi, "Namaz kılinınca yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan nasibinizi arayın" (Cuma Suresi, 62/10) mealindeki ayet de rızık için çalışmayı gerektirmektedir. Hz. Ali'ye nisbet edilen cümlede, insanın çalışıp kazanmaksızın sadece tevekkül ederek yiyecek, içecek gibi ihtiyaçlarını karşılayacağının belirtilmediği kanaatindeyiz.

⁴⁶ Mütercimim Arapça vecizedeki "gamret" kelimesine susuzluk karşılığını tercih ettiği anlaşıyor. Her ne kadar anılan kelimenin suyun kalabalığı manası varsa da şiddet manası da vardır.

⁴⁷ Mütercimim Arapça vecizenin başındaki "Ġařşeke" kelimesine hatalı bir karşılık verdiğinden ortaya manasız bir cümle çıkmıştır. "Gaşş" veya "gışş", hile, aldatma, hıyanet gibi manalara gelir. Çevirinin "Seni batilla kızdıran (Sana kötülük yolunu gösteren) kimse, sana hıyanet etmiştir." manasında yapılması gerekirdi.

[191] غَنِيمَةُ الْمُؤْمِنِ وَجِدَانُ الْحِكْمَةِ

Mü'minün ganimeti 'ilmi bulmaqdır.⁴⁸

[Müminin ganimeti (zahmetsizce elde ettiği menfaat), ilmi bulmasıdır.]

Fe

[192] فَازَ مَنْ ظَفَرَ بِالذِّينِ

Din ile zafer bulan kimse necât buldı.

[İslam diniyle başarılı olan kişi kurtulur.]

[193] فَخْرُ الْمَرْءِ بِفَضْلِهِ أَوْلَى مِنْ فَخْرِهِ بِأَصْلِهِ

Kişinün kendi fazliyle fahri aşli[y]le fahründen evlâdur.

[Kişinin kendi faziletiyle övünmesi, soyu-sopuyla övünmesinden daha uygundur.]

[194] فَالْجُكَّ عَلَى خَصْمِكَ فِي الْاِخْتِمَالِ

Senün haşm üzere necâtuñ taħammüldedir.

[Senin düşmanına karşı başarı kazanman, (onun kötü davranışlarına) katlanmaktadır.]

[195] فَعَلَ الْمَرْءُ يَدْلَ عَلَى أَصْلِهِ

(vr. 28a) Kişinün fi'l[i] aşlına delâlet ider.

[Kişinin fiili aşlını, soyunu-sopunu gösterir.]

[196] فَرُغَ الشَّيْءُ يُخْبِرُ عَنْ أَصْلِهِ

Şey'ün fer'i aşlından haber virür.

[Bir şeyin budağı, kökünün ne olduğunu bildirir.]

[197] فَازَ مَنْ سَلِمَ مِنْ شَرِّ نَفْسِهِ

Nefsinün şerrinden sâlim olan kimse necât buldı.⁴⁹

[Nefsinin kötülüklerinden kurtulan kimse, kurtulmuştur.]

[198] فَكَافَكَ الْمَرْءُ فِي الصِّدْقِ

Kişinün halâş[ı] gerçek söylemekdedür.

[Kişinin kurtuluşu, doğru sözlü olmasıylaadır.]

[199] فِي كُلِّ قَلْبٍ شُغْلٌ

Herkesün kalbinde şuğl vardır...

[Herkesin kalbini meşgul eden bir şey vardır...]

[200] فَسَدَّتْ نِعْمَةً مِنْ كَفَرَهَا

Küfrân-ı ni'met olan kimsenün ni'meti fâsid oldu.⁵⁰

[(Eriştiği) nimete nankörlük edenin nimeti bozulur (elinden gider).]

⁴⁸ Arapça vecizedeki "hikmet"e yine "hikmet" karşılığının verilmesi daha uygun olurdu. İlim isminin hikmeti de içine aldığı söylenebilirse de her iki kelimenin farklı manalar ifade ettiği malumdur.

⁴⁹ Bu vecize, şu mealdeki ayete uygun görünüyor: "Nefsinin kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir." (Kur'an, Şems Suresi, 91/ 9).

⁵⁰ Nankörüğün nimeti bozması konusunda şu mealdeki ayet anılabilir: "Eğer şükrederseniz, size (nimetimi) artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz ki azabım şiddetlidir." (Kur'an, İbrahim Suresi, 14/7).

Ḳāf

[201] قَوْلُ الْمَرْءِ يُخْبِرُ عَمَّا فِي قَلْبِهِ

Kişinün ḳavli, ḳalbindeki şeyden ḥaber virir.

[Kişinin sözü, kalbindeki şeyden haber verir.]

[202] قَبُولُ الْحَقِّ مِنَ الدِّينِ

Ḥaḳḳ[ı] ḳabül itmek dîndendir.

[Hakkı (doğruyu, gerçeği, Allah Kelamına uygun olanı), kabul etmek dîndendir. (İslam'ın emir ve gereklerindedir).]

[203] قُوَّةُ الْقَلْبِ مِنْ صِحَّةِ الْإِيمَانِ

Ḳalbün ḳuvveti imānıñ sıḥḥatindedür.

[Kalbin kuvveti, imanın sağlam ve doğru oluşundandır.]

[204] قَاتِلُ الْحَرِيصِ جَرْمُهُ

Ḥarîşi ḳatlı idici, ḥırıs[ı]dur.

[Aşırı istekli ve açgözlüyü öldüren, onun hırsıdır.]

[205] قَدِرٌ فِي الْعَمَلِ تَنْجُ مِنَ الزَّلَلِ

Sen ‘amelde taḳdîr eyle ki zelîliñden necât bula[sın].⁵¹

[Amelde iyice ölç, biç ki, alçağından kurtulasın.]

[206] قِيَمَةُ الْمَرْءِ مَا يُحْسِنُهُ

Kişinün kıymeti kendiye ḥüsn viren şeydür.⁵²

[Kişinin kıymeti kendisine güzellik veren şeydir.]

[207] قَرِينُ الْمَرْءِ دَلِيلٌ دِينِهِ

Kişinün muḳārini dîninün delîl[i]dür.

[Kişinin yakını, o kimsenin dinini (tuttuğu yolu) gösterir.]⁵³

[208] قُرْبُ الْأَشْرَارِ مَضَرَّةٌ

Şerli kimselere yakın olmak maḫzaratdur.

[Kötülük eden kimselere yakın olmak insana zarar verir.]

(vr. 28b)

[209] قَسْوَةُ الْقَلْبِ مِنَ الشَّبَعِ

Ḳalbün ḳaralığı tokluḳdandır.

[Kalbin karalığı tokluktaandır.]

⁵¹ Arapça cümledeki “zelel” kelimesine “zelîl” değil, sürçme, yanılma gibi bir karşılığın verilmesi uygun olurdu.⁵² 15. asır şairlerinden Kâsım bu sözü, “Herkesin değeri güzel bildiği şeydir” manasında çevirmiştir: “Kıymeti her kişinün ol kim anı gökçek bilir” (Kâsım, *Nazmü’l-leâlî*, İÜ Nadir Eserler Ktp TY No. 2210, vr. 43a). Yine o devir edebî şahsiyetlerinden olan Hâfız, aynı söze, “Kişinin değeri, güzel yaptığı şeydir” manasında bir karşılık vermiştir: “Kişinün kıymeti oldur i atam/ Şu nesne kim anı gökçek kilur hem” (Hâfız, *Lü’lü’-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 115a.) *Nesrü’l-leâlî*’yi H. 902/ M. 1496-97 yılında tercüme ve şerh eden Mustafa bin Şücâ’ söz konusu cümleyi, “Kişinin değeri güzel gördüğü şeydir” mealinde çevirmiştir: “Erün kıymeti gökçek gördüğü nesnedür. Ya’nî dimekdür ki kişi ne makâmı ve ne mertebel[y]i hoş görüp eglenürse kıymeti oldur.” (Mustafa bin Şücâ, *Terceme-i Nesrü’l-leâlî*, Millet Yazma Eser Ktp. A. Emîrî Şer’iye No. 629, vr. 62a).⁵³ Bu vecize, şu manadaki hadisi andırmaktadır: “Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin.” (*Ebû Dâvud*, “Edeb”, 19; *Tirmizî*, “Zühd”, 45).

[210] قَدْرُ الْمَرْءِ مَا يُهْمُهُ

Kişinin kadri kaçd itdiği şeydür.

[İnsanın değeri, kast ettiği (istediği, niyet ettiği) şeydir.]

Kef

[211] كَلَامُ اللَّهِ دَوَاءُ الْقَلْبِ

Haq Te'âlâ'nun kelâmı, kalbün devâsıdır.

[Yüce Allah'ın kelâmı (Kur'an) kalbin (inkâr, şüphe, riya, kibir gibi hastalıklarının) ilacıdır.]

[212]⁵⁴ كَافِرٌ سَخِيٌّ أَرْقَى لِلْجَنَّةِ مِنْ مُسْلِمٍ شَجِيحٍ

Sağrı olan kâfir, bağıl olan Müslimândan cennete yakındır.

[Cömert kâfir, cimri Müslüman'dan cennete daha yakındır.]

[213] كُفْرَانُ التَّعَمَّةِ مُزِيلُهَا

Küfrân-ı ni'met olmağ, ni'meti giderir.

[(Allah'ın verdiği) nimetlere nankörlük etmek, onları giderir (uzaklaştırır, yok eder).]

[214] كَفَى بِالشَّيْبِ دَاءٌ

İhtiyârlık maraz yönünden kifâyet ider.

[Hastalık yönünden yaşlılık yeter.]

[215] كَفَى لِلْحَسُودِ حَسَدُهُ

Hâside hasedi kifâyet ider...

[Kıskanca kıskançlığı (dert veya ceza olarak) yeter...]

[216] كَمَالُ الْعِلْمِ فِي الْجَلْمِ

'İlmün kemâli hilmmedür.

[İlmin olgunluğu, yumuşak huylu olmaktır.]

[217]⁵⁵ كَفَاكَ مِنْ عُلُومِ الدُّنْيَا أَنْ لَا تُبْقَى

Seğün bâkî olmamağın 'ulüm-ı dünyâdan saña yeter.

[Dünya bilgilerinden senin burada sonsuz, kalıcı olmaman sana yeter...]

[218] كَفَاكَ هَمًّا جَلْمُكَ بِالْمَوْتِ

Mevti bilmeğ, hüzün yönünden saña yeter...

[Ölümü bilmen, keder olarak sana yeter...]

[219] كَمَالُ الْجُودِ الْإِعْتِدَارُ مَعَهُ

Seğânun kemâli seğâ ile bile 'özü itmekdür.

[Cömertliğin olgunluğu, cömertlikle birlikte özür dilemektir.]

[220] كَفَى بِالشَّيْبِ نَاعِيًا

Mevtün haberi ihtiyârlık yönünden yiter.

[Ölümün haberi yaşlılık yoluyla ulaşır.]

⁵⁴ Bu vecizedeki "erkâ" kelimesi, *Nesrû'l-leâil'*'nin diğer tercüme ve şerhlerinde "ercâ" şeklindedir. "Cömert kâfir, cimri Müslümandan daha çok cenneti umar." manasında çevrilmiştir.

⁵⁵ Bu vecize, *Nesrû'l-leâil'*'nin diğer tercüme ve şerhlerinde كَفَاكَ مِنْ عُلُومِ الدُّنْيَا أَنْ لَا تُبْقَى şeklinde olup "Dünyanın kusurlarından onun kalıcı olmaması sana yeter."

Lām

[221] لَيْسَ الْكَلَامُ قَيْدُ الْقُلُوبِ

Yumuşak kelām kalbün bağıdır.

[Güzel ve tatlı söz, kalbin bağıdır. (İnsanların kalplerini birbirine bağlar).]

(vr. 29a)

[222] لَيْسَ قَلْبُكَ تُحِبُّ

Sen kalbüni yumşad ki beyne'n-nās maḥbüb olaşın.

[Sen kalbini yumuşat (şefkatli, merhametli, nazik ol) ki, insanlar arasında sevilesin.]

[223] لَيْسَ الشَّيْبُ مِنَ الْعُمُرِ

İhtiyārlik 'ömürden olmadı.

[Yaşlılık ömürden değildir.]

[224] لَيْسَ لِلْحَسُودِ رَاحَةٌ

Hased iden için rāḥat olmadı.

[Kıskançlık eden için rahat yoktur. (Haset eden kimse huzur içinde olmaz).]

[225] لَيْسَ لِسُلْطَانِ الْعِلْمِ زَوَالٌ

'İlm ile şerif olan kimse için zevāl olmadı.⁵⁶

[İlimle değerli olan kimse için son bulma yoktur. (O, ölümünden sonra da eser ve tesirleriyle yaşar).]

[226] لَيْسَ الشُّهُرَةُ مِنَ الرُّعُونَةِ⁵⁷

Şöhret aḥmaklıktan olmadı.

[Ahmaklıktan şöhret olmaz.]

[227] لِكُلِّ عَدَاوَةٍ مُصْلِحَةٌ إِلَّا عَدَاوَةَ الْحَسُودِ

Her 'adāvet dostlığa münkalib olur; illā ḥasūduñ 'adāveti dostlığa münkalib olmaz.⁵⁸

[Her düşmanlık dostluğa döne(bili)r; ancak çok kıskancın düşmanlığı dostluğa dönmez.]

Mīm

[228] مَنْ عَلَتْ هِمَّتُهُ طَالَ هُمُومُهُ⁵⁹

Himmeti 'ālī olan ādemün hemmi uzun olur.

[Gayreti yüce olan insanın tasası uzun olur.]

⁵⁶ Bu vecizeye eserin 14a sayfasında " 'İlm ile sultân olan kimse için zevāl olmadı" karşılığı verilmiştir. Bu tercüme, Arapça cümlelerin aslına daha uygundur. Ancak 14a'da birtakım Arapça vecize ve onların -neşrettiğimiz metinde de yer alan- karşılıklarının üstü çizildiği için, aradaki farkı burada belirtmekle yetindik.

⁵⁷ Bu cümle, *Nesrü'l-leâli'*'nin bazı tercüme ve şerhlerinde لَيْسَ الشُّهُرَةُ مِنَ الرُّعُونَةِ şeklinde olup "Şöhret elbisesi giymek, ahmaklıktandır" veya "Şöhret giyeceği, insana zahmet vericidir." manasında çevrilmiştir. Mesela 15. asır Osmanlı şairlerinden Hâfız, anılan sözü Türkçeye şöyle tercüme etmiştir: "Bu şöhret tonını bilgil i dildâr/ Tekellüfdür dimişdür anı Kerrâr" (Hâfız, *Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 116a). [Ey sevgili (dost), bil ki, Hz. Ali bu şöhret elbisesi hakkında "Kendi isteğiyle zahmete girmek, gösterişe kapılmak..." demıştır.] 16. asır şairlerinden Rihletî, aynı Arapça söze şu karşılığı vermiştir: "Şöhret-i tumturâk-ı dehr el-hak/ Ki hamâkatden özge nesne degül" (Rihletî, *Tercemetü'l-leâli'*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, No. 1350, vr. 44b). [Doğrusu zamanın gösteriş (ve) şöhreti, ahmaklıktan başka bir şey değil...]

⁵⁸ Bu vecizenin tercümesi eserin 14a sayfasında şu şekildedir: "Her 'adāvetin dostlığı olur, illā ḥasūdun 'adāveti dostluk ile zâ'il olmaz." Fakat anılan karşılığın üstü çizildiği için burada o farkı işaret etmekle yetindik.

⁵⁹ Vecizenin son kelimesi, asıl metinde sehven 'ümürhü şeklinde yazılmıştır.

[229] مَنْ كَثُرَ كَلَامُهُ كَثُرَ مَلَامُهُ

Kelâmı çok olanın rüsvâyılığı çok olur.

[Sözü çok olanın rezilliği (kınanması) çok olur.]

[230] مَشْرَبُ الْعَذْبِ مُرْدَحَمٌ

Eyüce meşrebi olanın dostı çok olur.⁶⁰

[İyi huylu olanın dostu çok olur.]

[231] مَجْلِسُ الْعِلْمِ رَوْضَةُ الْجَنَّةِ

'İlim meclisi cennet bahçesidir.

[İlim (öğrenmek ve öğretmek) için bir araya gelmiş insan topluluğu, cennet bahçesidir.]

[232] مَهْلَكَةُ الْمَرْءِ جِدَّةُ طَبْعِهِ

Kişinin helâki tabî'atının keskinliğindedir.

[İnsanın helâki, huy ve mizacının keskinliğindedir.]

[233] مُصَاحَبَةُ الْأَشْرَارِ رُكُوبُ الْبَحْرِ

(vr. 29b) Kötü ile şöhet, denize binmek gibidir.

[Kötü, hayırsız kimselerle arkadaşlık etmek, deniz yolculuğu etmek gibi(tehlikeli)dir.]

[234] مَا نَدِيمٌ مَنْ سَكَتَ

Süküt iden kimse nâdim olmadı.

[(Gereğinden fazla konuşmayı) susan kimse pişman olmaz.]

[235] مَجْلِسُ الْكَرَامِ حُصُونُ الْكَلَامِ

Kerimün meclis[i] kelâmuñ çal'asıdır.

[Asil, şerefli ve ihsan sahibi bir kişinin meclisi, sözün kalesidir. (Orada konuşulanlar dinleyicilere emanettir).]

[236] مَنَقَبَةُ الْمَرْءِ تَحْتَ لِسَانِهِ

Kişinin ıarlığı dilinün altındadır.⁶¹

[Kişinin darlığı dilinin altındadır.]

[237] مُجَالَسَةُ الْأَحْدَاثِ مُفْسِدَةُ الدِّينِ

Kötü fi'l şâhibleriyle oturmak dîn[i] ifsâd itmekdür.

[Kötü iş(ler)in failleriyle oturmak dini bozar.⁶² (İnsanın dindarlığına zarar verir).]

⁶⁰ Bu vecize, "Tatlı su başı kalabalık olur." manasına gelir. Mütercim anılan söze tatlı dilli ve hoşsohbet kimsenin çok dostu olacağı manasını vermiştir.

⁶¹ Bu sözün, "Kişinin meziyeti dilinin altındadır" manasında çevrilmesi uygun olurdu. Her ne kadar "menkabe" kelimesinin dar yol manası varsa da burada "güzel fiil" karşılığının tercih edilmesi gerekirdi. Vecizede insanın ilim ve hünerinin dilinin altında gizli olduğu, konuşmadığı müddetçe onun ortaya çıkmayacağı ifade ediliyor. Hâfız, bu sözü şöyle tercüme etmiştir: "Dili altında âkil gizli dürür/ Ki âkil kişi sözünden bilinür" (Hâfız, *Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 116b). [Akıllı insan dilinin altında gizlidir. Akıllı kişi sözünden bilinir.] Rihletî, aynı vecizeye şu karşılığı vermiştir: "Hüner-i merd zebânı altında/ Söyleyincek begüm 'ıyân olur" (Rihletî, *Tercemetü'l-leâli*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, No. 1350, vr. 46b). [Beyim, insanın hüneri dili altındadır; o söz söyleyince belli olur.]

⁶² Mütercim, Arapça vecizedeki "ahdâs" kelimesine, görüldüğü gibi, kötü fiil karşılığını vermiştir. "Hades" in çokluk şekli olan bu kelimenin abdestsizlik, cenabet ve kötü fiil işlemek, delikanlılar, sonradan olmak gibi manaları vardır. Kâsım (*Nazmü'l-leâli*, İÜ Nadir Eserler Ktp. No. 2210, vr. 49b), Hâfız (*Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 116b), Mustafa bin Şücâ' (Mustafa bin Şücâ', *Terceme-i Nesrû'l-leâli*, Millet Yazma Eser Ktp. A. Emîrî Şer'ıye No. 629, vr. 69a) misali *Nesrû'l-leâli* mütercimleri, bu kelimeye delikanlılar, oğlanlar karşılığını vermiş; onlarla oturup sohbet etmenin dindarlığın bozulmasına sebep olacağını belirtmişlerdir. Mâtemî (*Tercüme-i Nesrû'l-leâli*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, No. 5404, vr. 138b) ve Latîfî (*Nazm-ı Cevâhir*, İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp. No. 341, vr. 61a) gibi bazı şairler, Arapça cümledeki

Nûn

[238] نُورُ الْمُؤْمِنِ مِنْ قِيَامِ اللَّيْلِ

Mü'minün nûr[ı] gecelerde kı'ım olmağdandır.

[Müminin aydınlığı, geceleri (teheccüd gibi nafîle namaz için) kalkmaktadır.]

[239] نَسِيَانُ الْمَوْتِ صَدَاءُ الْقَلْبِ

Mevti unutmak kalbün kiridir.

[Ölümü unutmak kalbin kiri, pasıdır.]

[240] نَوْرٌ قَلْبِكَ بِالصَّلَاةِ فِي الظُّلَمِ

Karanlıkda namâz kılmak sebebiyle sen kalbünî nûrlandır.

[(Geceleyin) karanlıkta namaz kılarak kalbini nurlandır.]

[241] نُعِيْتُ إِلَى نَفْسِكَ جَيْنَ شَابٍ رَأْسُكَ

Başınun kılı ağardığda sen nefsüne mevt ile haber vir.

[Saçın ağardığında sen kendine ölümü haber ver...]

[242] نَمَّ آمِنًا تَكُنْ فِي أَمْعِدِ الْفُرْشِ

Sen emîn olduğun hâlde nevm eyle ki sen rāhatda olasın.⁶³

[(Korkudan) emîn olarak uyu ki rahat içinde olasın.]

[243] نَيْلُ الْمُنَى فِي الْعَنَى

Mağşûda nâ'il olmak ğinādadır.

[İstenilen şeye ulaşmak, zenginlik sayesinde.]

[244] نَارُ الْحَرْقَةِ أَشَدُّ مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ⁶⁴

Ayrılık âteşi cehennem âtesinden şiddetlüdür.

[Ayrılık ateşi, cehennem ateşinden fazla(yakıcı)dır.]

[245] نُورٌ مَشِيْبِكِ (vr. 30a) لَا تَطْلُمُهُ بِالْمَعْصِيَةِ

İhtiyârlık nûrını sen ğünâh itmek ile kıartma.

[Yaşlılığın nurunu ğünâh işlemekle karartma.]

[246] نَضْرَةُ الْوَجْهِ الْمُؤْمِنِ فِي النَّقَى

Mü'minün yüzünün nazâr[e]li olması, Allah[dan] kıorğdığı içündür.

[İnananın yüzünün aklığı, Allah korkusu sayesinde.]

[247] نَضْرَةُ الْوَجْهِ فِي الصِّدْقِ

Yüzünün nazâr[e]li olması, gerçek söylemekdendir.

[Yüz aklığı, doğru söz söylemektendir.]

“ahdâs” kelimesini bid'atler, İslam dininin özüne ve sözüne aykırı olarak sonradan çıkarılan icatlar manasında anlamış ve çevirilerini buna göre yapmışlardır. Vecizede okuyucunun umumi olarak İslami emir ve sınırları umursamayan, dine aykırı yol tutmuş kimselerle arkadaşlıktan sakındırıldığını söylemek mümkündür.

⁶³ Bu vecizenin, “Güven içinde uyuyorsan, döşeklerin en iyisinde yatıyorsundur” manasında tercüme edilmesi gerekirdi.

⁶⁴ Bu vecizedeki “hurkat” kelimesine tercümede “ayrılık” karşılığının verilmiş bulunması, anılan Arapça kelimenin müstensih yanlışı olduğunu düşündürmektedir. Çünkü eğer Arapça cümledeki bu kelime hurkat olsaydı, onun çevirideki karşılığı hararet veya ısı olacaktı. Söz konusu vecizenin bazı Nesrül-leâli tercüme ve şerhlerinde نَارُ الْفَرْقَةِ أَشَدُّ مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ yahut نَارُ الْفَرْقَةِ أَحْرُ مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ şeklinde olduğunu da belirtmek lazımdır.

Vāv

[248] وَضَعُ الْإِحْسَانِ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ ظُلْمٌ

Mağallinün ğayriye ihsân zulumdür.

[Yerinden başkasına iyilik etmek, zulümdür.]⁶⁵

[249] وَزُرُّ صَدَقَةِ الْمَنِّانِ أَكْثَرُ مِنْ أَجْرِهِ

Başa kaçan kimsenün şadağasının ğünâhı ecrinden çokdur.

[(İyilik edip de onu) başa kakan kimsenin ğünahı, şadağasının sevabından daha çoktur.]

[250] وَلَا يَأْتِي الْأَحْمَقَ سَرِيعَ الزَّوَالِ

Ahmağın vâlî olmağlığı tez geçer.

[Ahmağın makamı, mevkii çabuk yok olur.]

[251] وَإِنَّ لِمَنْ سَاءَ خُلُقُهُ وَفَيْحَ خَلْقُهُ

Helâk, halk ve hulğ[ı] kötü olan kimse içündür.

[Hem fiziki ğörünüşü çirkin, hem de huyu kötü olanın vay hâline!..]⁶⁶

[252] وَحُدَّةُ الْمَرْءِ خَيْرٌ مِنْ جَلِيسِ السُّوءِ

Kişinün yalnızlığı, kötü ile oturmağdan hayırlıdır.

[Kişinin yalnızlığı, kötüyle oturmaktan daha iyidir.]

[253] وَأَسَاكَ مِنْ تَغَافَلٍ عَنْكَ

Sen[den] ğāfil olan kimse saña müdārā itdi.

[Senden habersiz olan kimse, sana dostluk etmiş(demek)tir.]⁶⁷

[254] وَالْأَكْ مِنْ لَا يُعَادِكَ

Saňa ‘adāvet itmeyen seniğ dostuğdur.

[Sana düşmanlık etmeyen, seniğ dostundur.]

[255] وَإِنَّ لِحَسُودٍ مِنْ حَسَدِهِ

Helâk hāsîd içündür hāseditinden ötüri.

[Vay kıskançlığından dolayı kıskancın hâline!..]⁶⁸

[256] وَلِيُّ الطِّفْلِ مَرْزُوقٌ

Ȧıflığ velîsi merzükğdur.

[Çocuğın yakını rızıklanmış olur. (Allah tarafından rızıklandırılır.)]

⁶⁵ “Zulüm”, Arapçada bir şeyi yerine koymayıp tahsis edilmiş mahallinden başka yere koymaya denir. Bundan dolayı layık olmayana iyilik etmek, söz konusu yardım ve ihsan, yapılması gereken yere olmadığı için zulümdür.

⁶⁶ İslami bakımdan iyi ahlâk sahibi olmak, güzel-çirkin, genç-yaşlı, yakışıklı-yakışsız herkes için gerekli bir mükellefiyettir. Bilindiği gibi, insanın fiziki yapısı kendi iradesi dışında, iyi ahlâklı, faziletli olmak ise iradesi içinde olan, güç yetirebileceğii bir iştir. Burada “Eğer insanın fiziki yapısı güzel değılse, onun güzel ahlâk sahibi olması, belirtilen eksikliğini örter. Ancak hem huyu kötü, hem de dış görünüşü çirkin olana yazık!..” denilerek fiziki çirkinliğe eklenecek huy kötülüğünün daha da çekilmez olacağı anlatılmakta ve muhatap iyi huylu olmaya teşvik edilmektedir.

⁶⁷ Bu sözün, “Senin kusurunu görmezden gelen seniğ dostundur” manasında çevrilmesi gerekirdi.

⁶⁸ “Veyl” kelimesi, “vay, yazık” manasına gelen ve musibet zamanında söylenen bir teessüf ve hayıflanma sözcüğüdür. Ayrıca, cehennemde bir derenin adıdır. Bundan dolayı bahis konusu vecizeyi, “Kıskançlığından dolayı vay kıskancın hâline!..” şeklinde çevirmek mümkündür. Hâfız’ın bu vecizeyi çevirirken kelimenin iki manasını da göz önünde tuttuğii anlaşılıyor: “Hasedden vâi cânına hasûdun/ Yeri olur yarın ortası odun” (Hâfız, *Lü'lü'-i Mendûd*, Yapı Kredi sermet Çifter Ktp. No. 786, vr. 117b). (Hasetten dolayı vay kıskancın canına!.. Onun yeri ahirette ateşin arası olur!..)

[257] وَيْلٌ لِّمَنْ وَثَرَ الْأَخْرَارَ⁶⁹

(vr. 30b) **He**

[258] هُمُومُ الْمَرْءِ بِقَدْرِ هِمَّتِهِ

Kişinin gamı, maşşûdı miqdârıdır.

[Kişinin kederi, tasası, isteği kadardır.]

[259] هَيْهَاتَ مِنْ نَصِيحَةِ الْعَدُوِّ

Sen düşmānuñ naşîhatinden ba‘îd ol!

[Düşmanın nasihatından uzak dur! (Onun öğüdünden hayır geleceğini sanma!)]

[260] هُمُّ السَّعِيدِ أَجْرُهُ وَ هُمُّ الشَّقِيِّ دُنْيَاهُ

Sa‘îdüñ maşşûdı âhîretidür; şaķîniñ maşşûdı dünyāsıdır.

[Bahtıyarın isteği ahiret(saadet)i, bedbahtın isteği ise dünyasıdır. (Sadece dünya nimetleri ve mutluluğunu elde etmektir.)]

[261] هَلَاكُ الْمَرْءِ فِي الْعُجْبِ

Kişi ‘ucb itmekle helāk olur.

[İnsan, ucb (kendini beğenme ve ameline güvenme) ile helāk olur.]

[262] هَرَبُكَ مِنْ نَفْسِكَ أَنْفَعُ مِنْ هَرَبِكَ مِنَ الْأَسَدِ

Sen nefsiñden kaçmak, aslandan kaçmaktan nef‘lidir.

[Senin nefsinden (benliğinin kötülüklerinden) kaçman, aslandan kaçmandan daha faydalıdır.]

[263] هَلَّاكَ الْحَرِيصُ وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ

Harîş, helāk oldu, hāl bu ki bilmez...

[Hırslı (açgözlü ve aşırı istekli kimse) mahvolur da mahvolduğunu bilmez...]

[264] هِمَّةُ الْمَرْءِ قِيَمَتُهُ

Kişinin himmeti kıymetidir.

[Kişinin gayreti değeridir. (İnsanın gayreti, ideali ne kadarsa, değeri de o kadardır.)]

[265] هَاتِ مَا عِنْدَكَ تُعْرِفَ بِهِ

Sen ‘indiñde olanı i‘tā eyle, sen ma‘rûf olasıñ.

[Sen yanında olanı ver (hünerin neyse onu göster) ki (onunla) bilinmiş olasıñ.]

Lā

[266] لَا دِينَ لِمَنْ لَا مَرْوَةَ لَهُ

Mürüvveti olmayanın dîni olmaz.

[Mürüvveti (insanlık, mertlik ve cömertliği) olmayan kimse, tam manada dindar değildir.]

[267] لَا فَقْرَ لِغَائِلٍ

‘Āķıl için faķr yokdur.

[Akıllı olan kişi fakir olmaz...]

⁶⁹ Eldeki nüshada bu sözün tercümesi yoktur. Arapçası yazılmış vecize, "(Nefsine esir olmayan) hürlere (iyi insanlara) kin tutan kimsenin vay hâline!.." manasına gelir.

[268] لَا كِرَامَةَ لِلْكَاذِبِ

Yalancı için kerâmet olmadı.

[Yalancının şerefi, itibarı olmaz.]

[269] لَا رَاحَةَ لِلْحَسُودِ

Hasûd için râhat yokdur.

[Çok kıskancın rahatı olmaz.]

[270] لَا غَمَّ لِلْفَانِعِ

Ûanâ'at şâhibi elem çekmez.

[Kanaat eden, dert, tasa çekmez.]

[271] لَا حُرْمَةَ لِلْفَاسِقِ

Fâsık için hürmet olmaz.

[Fâsığa (İslam'ın yasakladığı kötü işlere düşkün olan, Allah'ın emirlerine itaat etmeyen kimseye) hürmet edilmez. (O, saygıya layık değildir).]

(vr. 31a)⁷⁰

(vr. 32a) [272] لَا وَفَاءَ لِلْمَرْأَةِ

'Avretin vefası olmaz.

[Kadının vefası olmaz.]⁷¹

[273] لَا قَذْفَ لِلْفَاحِشِ

Raᵗb yâbis söyleyen için kaçf olmaz.⁷²

[Saçma sapan söz söyleyen için zina iftirası olmaz.]

[274] لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَيْمَانَ لَهُ

îmân[1] olmayanın yeminine 'amel olunmaz.⁷³

[İmanı olmayanın yeminine göre iş yapılmaz. (Onun yeminine güvenilmez).]

[275] لَا عِنَاءَ لِمَنْ لَا فَضْلَ لَهُ

Fazl[1] olmayanın ğınâsı müfid olmaz.

[İyiliği, cömertliği olmayan kimsenin zenginliği faydalı olmaz.]

Yâ

[276] يَا أَيُّكَ مَا قُدِّرَ لَكَ

Senün [içün] muᵗadder olan saña gelür.

[(Allah tarafından ezelde) senin için takdir edilen şey, sana gelir.]

[277] يَعْْمَلُ النَّمَامُ فِي سَاعَةٍ فَيُنْتَدَى أَشْهُرُ

Ûovcı bir sâ'atde bir aylık fitne[y]i işler.

[Münafık, gammaz bir saatte bir aylık fitneyi işler.]

⁷⁰ Bu sayfada Yunus Emre'ye nisbet edilen ve "Yâ ilâhî ger su'âl itsen bana/ Bu durur anda cevâbum hod sana" beytiyle başlayan şathiye yer almaktadır. 31b sayfası ise boştur.

⁷¹ Bu söz hk. değerlendirmemiz için bk. Ceyhan 2006: 514.

⁷² Bu sözün "Kötü, uygunsuz iş işleyen kimseye sövene iftira cezası verilmez" manasında çevrilmesi gerekirdi. Çünkü "fâhiş", ahlaka, edep ve terbiyeye aykırı, çirkin, uygunsuz şey, sınırı çok aşan gibi manalara gelir. Vecizede böyle olan kimselere kötü fiiller isnat etmenin, sövüp saymanın iftira cezasını gerektirmediği belirtilmektedir.

⁷³Ahmed b. Hanbel'in *Müsned* (III, 135) ve Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-evliyâ* (III, 220) adlı eserinde "Emniyetli olmayanın imanı yoktur" manasına gelen bir hadis vardır: لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ.

[278] يَزِيدُ الصَّدَقَةَ فِي الْعُمْرِ

Şadaka ‘ömri ziyâde ider.

[Sadaka, ömrü artırır.]⁷⁴

[279] يَطْلُبُ الرِّزْقَ كَمَا تَطْلُبُهُ

Sen rızkı talep itdigiün gibi rızk da seni talep ider.

[Sen rızkı istediğün gibi, rızk da seni ister.]

[280] يَأْمَنُ الْخَائِفُ إِذَا وَصَلَ مَا خَافَهُ

Havf iden kimse maṭlûbına nâ’il olduğda emîn olur.⁷⁵

[Korkan kimse istediğine ulaşınca emin olur.]

[281] تُصِيرُ أُمُورَ الصَّبُورِ إِلَى مُرَادِهِ⁷⁶

Şabr iden kimse murâdına vâşıl olur.

[Sabreden kişi, istediğine kavuşur.]

[282] يَبْلُغُ الْمَرْءُ بِالصِّدْقِ مَنَازِلَ الْكِبَارِ

Kişi gerçek söylemesi sebebiyle a’lâ menâzile ulaşır.⁷⁷

[İnsan, doğru söylemesi sayesinde pek yüksek derecelere ulaşır.]

[283] يَسُودُ الْمَرْءُ قَوْمَهُ بِالْإِحْسَانِ الْيَوْمِ

Kişi kavmine ihsân ile ulu olur.

[İnsan, milletine iyilik etmekle büyük olur.]

[284] يَأْسُ الْقَلْبُ رَاحَةَ النَّفْسِ

Çalbüh me’yûs olması (vr. 32b) nefsiñ râhatıdır.

[Kalbin ümitsizliği (beklentisiz olması), nefsin rahatıdır.]

[285] يَسْعُدُ الرَّجُلُ بِمُصَاحَبَةِ السَّعِيدِ

Eyüye muḳârîn olmağla kişi eyü olur.

[İnsan, iyiye yakın olmakla iyi olur. (Kişi, iyi insanlarla görüşüp sohbet ederek iyi olur).]

KAYNAKÇA

el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed (1418/1997). *Keşfü’l-hafâ ve müzîlü’l-ilbâs ‘amme’ştehere mine’l-ehâdis ‘alâ elsineti’n-nâs*. Beyrut.

Ahmet Nazmi. *Emsâl-i Alî*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, O. Ergin Yazmaları, No: 68/2.

Ali Haydar (1299/1881). *Merâsîdü’l-hikem*. Saruhan Sancağı Matbaası.

Ali Şir Nevâî. *Nazmü’l-cevâhir*. Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Kılıç Ali Paşa No: 781/1.

Altunağa, Ahmet Oğuz (2019). *Mustafa bin Şücâ’nın Nesrü’l-leâlî Şerhi* (İnceleme- Metin), Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

Avcı, İsmail (2016). “16. Asır Şairlerinden Lutfi’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, (16), 1-32.

Ceyhan, Âdem (2006). *Türk Edebiyatı’nda Hazret-i Ali Vecizeleri*, Ankara: Öncü Kitap.

⁷⁴ Şu manada bir hadis vardır: “Sadaka belâyı def eder ve ömrü uzatır.”

⁷⁵ Bu cümlelin “Korkan kimse korktuğuna ulaşınca emin olur.” manasında çevrilmesi gerekirdi.

⁷⁶ Bu sözün ilk kelimesi يُصِيرُ değil, يَصِيرُ şeklinde olmalıdır. Çünkü anılan cümle yâ harfiyle başlayan vecizeler arasındadır.

⁷⁷ “Kişi doğrulukla büyüklerin derecelerine ulaşır” manasında çevrilmesi gerekirdi.

- Ceyhan, Âdem (2022). "Nesrû'l-leâlî isimli Arapça Güzel Sözler Derlemesinin Mütercimi meçhul Bir Tercümesi", *Littera Turca*, C. 8, Sayı 1, s. 45-85.
- Ceyhan, Âdem (2018). "Aksaraylı Dânişî'nin Nesrû'l-leâlî Tercümesi", *Bir Devr-i Kadim Efendisi- Prof. Dr. Tahir Üzgör'e Armağan*, (Ed: Üzeyir Aslan, Hakan Taş, Ömer Zülfe), Ankara: Yayınevi, s. 167-247.
- Ceyhan, Âdem, F. Ş. Elgeren (2017). "Osman Salâhaddîn el-Mevlevî'ye Ait Olduğu Sanılan Bir Eser: Nesrû'l-leâlî Tercümesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (18), 29-84.
- Ceyhan, Âdem (2012). "Sade Nesir Örneği Bir Vecize Derlemesi: Nesrû'l-leâlî'nin Mütercimi Meçhul Bir Tercümesi". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Kış (5), 51-92.
- Ceyhan, Âdem, H. Yılmaz (2018). "Arapça Güzel Sözler Derlemesi Nesrû'l-leâlî'nin Mensur Bir Tercümesi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (3), 96-136.
- Ceyhan, Âdem, T. Aydoğan (2013). "Sultan II. Murad İçin Dizilmiş İnciler: Hâfız'ın Nesrû'l-leâlî Tercümesi (Lü'lü'-i Mendûd)", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume Fall*, 8 (13), 37-73.
- Ceyhan, Âdem (2003). "Harîmî'nin Hz. Ali'den Kırk Vecize Tercümesi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2) 45-58.
- Dânişî. *Terceme-i Nesrû'l-leâlî*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Mikrofilm Arşivi, No. 3273.
- Hâfız. *Lü'lü'-i Mendûd*. Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. No: 786.
- İbrâhim Edhem Giridî (1304/1886-87). *Makâlât-ı Hikemiyye*. Cüz'-i Evvel. İstanbul.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (1958). *Hoş Sadâ*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Kâsım. *Nazmü'l-Leâlî Der Terceme-i Nesrû'l-leâlî*. İstanbul Üniversitesi Ktp. Nadir Eserler Bölümü TY No. 2210.
- Kuzai (1999). *Şihâb'ül-ahbâr Tercümesi*. Çev. Ali Yardım, İstanbul.
- Latîfî. *Nazmü'l-cevâhir*. İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp. No: 341, vr. 40b-68a.
- Mâtemî. *Terceme-i Nesrû'l-leâlî Min Kelâmi Ali bin Ebî Tâlib*. Süleymaniye Ktp. Fatih, No. 5404/8.
- Muallim Nâcî (1307/1890-91). *Emsâl-i 'Alî*. (2. Basım) İstanbul.
- Mustafa bin Şücâ'. *Terceme-i Nesrû'l-leâlî*. Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Şer'iyye, No. 629.
- Nesîb Yusuf Dede (1257/1842). *Rişte-i Cevâhir*. İstanbul, Takvîm-i Vekâyi' Matbaası.
- Özkan, Ferudun Hakan (2019). "Mâtemî'nin Nesrû'l-leâlî Tercümesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları Dergisi*. Güz, (91), 107-146.
- Öz, Mustafa (2010). "Tabersî". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 39. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 324-325.
- Rihletî. *Tercemeti'l-leâlî*. Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi. No. 1350.
- Semen, Gürdal (2006). *Nesîb Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Rişte-i Cevâhir*. (İnceleme-Metin-İndeks). Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Vâhidî (2013). *Cinânü'l-Cenân* (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Dizinler), Haz. Süleyman Efendioğlu, Erzurum: Fenomen Yayınları.